

ÖRÖKSÉG

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRATA ■ WWW.KOH.HU

TARTALOM

JEGYZET

Nem is tudom... /Nagy Gábor 2

NAPIRENDEN

Értékvédő program – Torockó és Énlaka
/Máté Zsolt 3

Nagyszékely az egy csoda! /Nyitrai Ákos 6

FIGYELŐ

Kulturális javakkal kapcsolatos bűnügyi
együttműködés 2008-ban /Buzinkay Péter 8

Kék Hírek /Fukker Valéria 9

Dr. Gerő László /Fejérdy Tamás 10

ABLAK

Feleselő architektúrák Linzben /Lővei Pál 11

MŰHELY

Murga és Bátaapáti /Gebauer Imola 13

Paks-Dunakömlőd, Lussonium erődje
/Nagy Levente 15

A „rejtett kincseink“ jegyében /Beregi-Nagy Edit 16

Kánai menyegző – secco /Gulden Emese 17

Árpád-kori faépítészet Vácott /Mészáros Orsolya 21

MAGYAR MŰLT

Időüzenet /Szebeni Nándor 19

A Rákócziak városa /K. Pintér Tamás 22

NOTA BENE

Nálunk ilyen is van! /Szigethy Balázs 23

Ünnepélyes Haydn-évnnyitó Eszterházában 23

MAGYAR TÜKÖR

Kitüntetések – ICOMOS díjak és citromdíj 24

Sajtódíj 2009 /Nagy Zoltán 25

Zsolnaireklamáció /Péterné Marosy Katalin 25

PRO MEMORIA

Az örökség védői voltak /Éri István 26

Borozó Budapest 26

Pro Memoria 27

Nem is tudom, ki vegye át a citromdíjat?

E számunk szerzői:

BEREGI-NAGY EDIT *újságíró,*
MNG, sajtófőnök
BUZINKAY PÉTER *művészettörténész,*
KÖH, Műtárgyfelügyeleti Iroda vez.
ÉRI ISTVÁN *régész*
FEJÉRDY TAMÁS dr., DLA *építész,*
KÖH, elnökhelyettes
FUKKER VALÉRIA
KÖH, Műtárgyfelügyeleti Iroda
GEBAUER IMOLA
művészettörténész, KÖH
GULDEN EMESE *egy. hallgató,*
ELTE, Budapest
LŐVEI PÁL dr., *művészettörténész,* KÖH
MÁTÉ ZSOLT dr., *építész,* Budapest
MÉSZÁROS ORSOLYA
régész-történész, K.Ö.Sz.
NAGY GÁBOR *építész,*
KÖH, Közép-magyarországi Iroda
NAGY LEVENTE dr., *régész,* KÖH
NYITRAI ÁKOS *építész,*
Falufeljesztési Társaság, Budapest
K.PINTÉR TAMÁS *építész,* Budapest
SZEKENI NÁNDOR
építész és díszítőfestő, Budapest
SZIGETHY BALÁZS *jogász,*
KÖH, Nyugat-dunántúli Iroda

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
tájékoztatója – ISSN 1786-7894
Felelős kiadó: dr. Mezős Tamás elnök.
Szerkesztőbizottság: Balázsik Tamás,
Bálint Marianna, Bugár-Mészáros Károly,
Deák Ildikó, dr. Deme Péter (elnök),
dr. Durczai Zsuzsanna,
Farbakyné Deklava Lilla, Hack Róbert,
Nagy Gábor, Nagy Levente,
Özvegy Györgyi, Róna Katalin,
Turok Margit.
Alapító-főszerkesztő: Nagy Zoltán

A szerkesztőség címe:

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Telefon: 224-5281, fax: 224-5282,
e-mail: orokseg@koh.hu
Laptervező: Lelkes Design Bt.,
e-mail: dlelkes@t-online.hu
Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft.
Telefon: 455-5050

NAGY GÁBOR

Tüllépnék azon a nem túl egyszerű kérdésem, hogy jó-e ez a díj, vagy inkább mondjuk stílusos-e és főleg van-e presztízse, mert a Köztársasági, Kossuth, Ybl díjaknak sincs citrom ikertestvérük, és bizony megfontolandó sokak felvetése, hogy az ICOMOS citromdíj nemcsak magát a díjat jellemzi, de az igazi díj emelkedettségének is ad némi fanyar mellékízt. Tehát lépünk túl ezen a kissé hosszúra sikerült első mondaton, amit többnyire a Word is alhúz zölddel és amit a főszerkesztő úr sem szeret, pedig mondtam, Hrabal is írt egy mondatot egy egész könyvet, én figyelek az arányokra, ez a mondat annál sokkal rövidebb.

Szóval ICOMOS citromdíjat kapott a budai Várbazár. Az indoklás szerint: „A rendszerváltás után a felújításról szóló kormányhatározat, többszöri kormányzati, önkormányzati ígéret, és több, jobb-rosszabb terv ellenére helyzete nem javult, sőt fölkerült a világ 100 legveszélyeztetettebb műemlékek UNESCO-listájára is. A legutóbbi hasznosítási terve a túlépítés, a bontások és az erős kereskedelmi jelleg miatt súlyos építészeti kritikákban részesült.“ És ez így, szóról szóra igaz. És le is van írva. És akkor kész, vagy ahogy mostani magyar fordításban mondjuk: és akkor semmi. Mert nálunk ami biztosan kész van, az a semmi. A semmi, ami nem ennek a nagyszerű épületegyüttes apokaliptikus jövőképe kíván lenni, hanem a felelősségvállalás kiindulópontja, oka. A kérdés egyszerű, talán túlságosan is, ki a felelős a mostani semmiért?

Az egyszerű kérdésekre könnyű válaszolni, de nehéz megfelelni. Csakhogy a Várbazár különleges eset. Különleges épületegyüttes. Különleges értéke van. Szimbolikus. Na de a mai világban ez nehezen értelmezhető, ahol a dolgoknak elsősorban áruk van, és csak azután jön az érték, ha jön. A Várbazárnak meg elsősorban értéke van. Nekünk. És ki lenne az a nekünk? Ez a mai igencsak szélfúttá Magyarországon nehéz kérdés. Egyszerűbb a válasz, ha úgy kérdezzük, ki lehet ezen értékek védelmezője? A Magyar Állam. Ez természetesnek hangzik, de sajnos az is, hogy a Magyar Államnak egy huncut/nyomorult krajcárja sincs ilyen dolgokra. Arra nem térnék ki, hogy a liberálisok szerint az állam úgysem jó gazda, mondjunk csak annyit, hogy de legalább gazda. Lehetne.

Tehát marad a másik (?) megoldás, a Befektető. Az meg, mint tudjuk, nem az értéket nézi, csak az árat. Hány négyzetméter, légköbméter kell ahhoz, hogy a helyreállítás rentábilis legyen? Annyi és akkora, hogy az, az adott helyen természetes módon nem helyezhető el. A többszöri tervtanácsok így ezt a befektetői indíttatású javaslatot nem fogadhatták el. Azaz eljutottunk a semmihez. A Befektetőt kisebbre kényszeríteni nem lehetett, az Állam meg fizetni nem volt hajlandó. Az egyik nem akart, a másik nem tudott. A semmi részletezése. Ami a díjat eredményezte.

A díjat pedig át szokták venni. A kihirdetést követő kínos csönd után a műemléki felügyelő azt gondolta, hogy kicsit oldván a helyzetet, ő átveszi a díjat, holott talán inkább a jelenlévő államtitkár úr lett volna erre hivatott, csak ő bizonyára a köszöntő mondatok cizelláltságára koncentrált jobban, mint a konkrét helyzet reagálására.

Nem is tudom, ebben az esetben a citromdíjat inkább szomorúfűz díjra változtatnám. Ez a szép növény, nyári napokon mintha könnyezne, sírna, ahogy mi is tehetnénk, ha a Várkert bazárra gondolunk. ■

A Transylvania Trust szervezésében idén is lesz nemzetközi műemlékvédelmi, azaz „tusnádi“ konferencia. Ezúttal Torockón, s ezúttal a népi építészetéről, népi műemlékekről. A tanácskozásról következő számunkban részletesen tudósítunk.

A Torockói és Énlakai Értékvédő Program határokon átnyúló programot 1993-ban indította el a kolozsvári székhelyű Transylvania Trust – a budapesti V. kerületi önkormányzat által megajánlott rendszeres pénzügyi támogatásra alapozva. A program, amely nemcsak magyarországi pénzbeli támogatást, de magyarországi és Nagy-Britannia-i szakemberek tudományos segítségét is élvezzi, nemzetközi sikert ért el. Torockó 2000-ben megkapta az Európa Nostra díjat. Torockón cca. 140, Énlakán 80 épület újult meg.

Értékvédő program – program nélküli értékvédelem

A Torockói és Énlakai Értékvédő Program tanulságai

MÁTÉ ZSOLT

A jól felépített szerkezetű programmal sikerült a viszonylag szerény összegű pénzbeli támogatás hatását jótékonyan megszorozni.

A több mint negyven éven át tartó, a műemlékvédelemben és településvédelemben végzett munkám ideje alatt nagyon lépett előre a védelem műszaki-fizikai, technikai fejlődése, valamint a védelemhez tartozó kutató-feltáró munka metodikája és eszköztárája. Mégis az egész magyar műemlékvédelemre hosszán húzódó sötét árnyékként vetődött az a tény, hogy noha a kiválasztott emlékek egyszeri felújításának költséges módját sokszor erőn felüli vállalással még megoldottuk, de a helyreállított műemlék utóéletének befolyásolásában már tehetetlenek voltunk. A rendszerváltás előtt a paternalista állam a műemlékvédelmet értelmiségi engedménynek tekintette, s a kultúrállamiság illő tartozékaként szívesen rakta kirakatba. A világ ekkor még nem találta ki a fenntarthatóság eszméjét, s az ingyen szerzett javakba betelepülő, a kúriákat, kastélyokat rommá lehasználó új gazdák pedig miután a rájuk bízott, méltatlanul kezelt javakból egyéni hasznukat kivették, elegánsan továbbléptek. A műemlékvédelmi folyamatban szinte minden művészettörténeti, régészeti és építészeti elvárás érvényre jutott, de a helyreállított mű soha nem vált önfenntartó, értékőrző, természetes erőforrássá. Paternalista allűr maradt, – ezüstpityke a kommunista rendszer zsákruháján. Végeredményben a műemlékállomány 40-50%-a helyreállítatlanul várta sorsa jobbra fordulását. Ez a jobb sors azonban a rendszerváltozással sem jött el. Az állam a helyreállítás terhei alól lényegében kivonult. Amiből hasznot lehetett remélni, azt gyorsan privatizálták. A többit az önkormányzatok kapták meg, s eszköztelenül próbálkozhattak a megóvással, helyreállítással. Régen megszűntek a műemlékvédelem kivitelező műhelyei, utóbb tervező központja is. Minden a piacra maradt. Mindent a tulajdonosoknak kellene rendben tartaniuk, s a hatósági ellenőrzésnek kellene a tervezés és kivitelezés és fenntartás színvonalát kikényszerítenie.

Torockóról és Énlakáról szólva nem kerülhetem meg dr. Román András nevét. Ő volt az, aki a két faluról szóló dokumentációt megismerve felvetette a két kérdést:

– Hány védelemre érdemes ház van?

– Mennyi az a rendszeres összeg, amennyiért egy háztulajdonos hajlandó együttműködni, és házában karbantartásában, felújításában követni a műemlékvédelmi szempontokat?

Miután megkapta a választ, összeszorozta a két számot és közölte, ez a budapesti V. kerület költségvetésének olyan kis hányada, hogy erre a célra ennyi pénzt biztosan áldozhatnak. Könnyen mondhatta, mert Magyarországról nézve az összeg valóban kicsinyke volt, de mindenki tudta, hogy Romániában ez a pénz – anyagra, munkaerőre átszámítva – hat-hétszer annyit ér. Tehát, ha megszerezhető, rendkívül hatékony program alapozható rá. Így indultak, és a kiindulás jó volt.

A Firtos hegye alatti völgykatlanban meghúzódó Énlaka tipikus hegyaljai, kis székely falu. Már az ókorban lakott hely volt. Írásban először 1333-ban, majd 1334-ben a pápai tizedjegyzékben említik. Ma mintegy kétszázan laknak a faluban,¹ 108 porta áll.² A kicsi falu a határvédelmi katonai rend szerint tizekben, 4-5 tízesben települt.³

Valamivel nagyobb a program másik tagja Torockó. A község az Erdélyi-érchegység és a Gyalui-hava-

*Énlaka.
A faluban ma
108 házban
mintegy két-
százán laknak.*

*A fotókat
a szerző készítette*

Festett saroktéka egy énlakai házban

Torockó:

Az 1870. évi tűzvész után... „épült ki az a jellegzetes, sok városi díszítőelemet felmutató utcakép, amelynek kivételes egysége, esztétikai színvonala és a hagyományos életforma kereteit megfogalmazó elrendezése Torockót méltán tette világörökségi várományossá.“

sok lábánál, Aranyosszék határán fekszik, az 1128 méter magas Székelykő alatti völgyben. Torockó is régtől, a rézkortól és a bronzkortól lakott hely, de a rómaiak jelenlétének itt nincs semmi bizonyítéka. A magyar középkor első írásos emlékei 1257 körül szólnak Torockóról.⁴ A vidék elsődleges erőforrása a bányászkodás és vasipar volt. Magyar területen e két tevékenységet általában német telepések honosították meg. Torockó hagyományában is fellelhető ennek a nyoma. A Thoroczkaiak alatti jobbágyorsztól szabadulni akaró lakosság egy 13. századi oklevélre hivatkozva szerette volna „visszaszerezni“ III. Andrástól kapott szabadságjogait. Az oklevél utóbb kései hamisítványnak bizonyult, de az abban jelzett eisenwüzeni betelepülés miatt általánosságban elterjedt a település semmivel tényszerűen nem igazolt német eredete. A falu az iparúzés nyomán polgárosodott. Eredendően népi építészetében is megjelentek a polgári elemek. Az 1870 tavaszán bekövetkezett tavaszi tűzvészben a falu közepén 40 ház leégett. Helyükön épült ki az a jellegzetes, sok városi díszítőelemet felmutató utcakép, amelynek kivételes egysége, esztétikai színvonala és a hagyományos életforma kereteit megfogalmazó elrendezése Torockót méltán tette világörökségi várományossá. Torockó építészeti öröksége a teljes történeti társadalmi képet megőrizte. A főtéri kereskedőházak mellett fennmaradtak bányászházak, jobbágyházak és 19. századi polgárházak. Különleges érték a Kárpát-medence legrégebbi népi épülete, a nagy gondtal és hozzáértéssel megóvott, 1668-as évszámmal jelzett boronaház és az 1752-ből származó működőképes malom. A falu és teljes határa területi műemlékvédelem alatt áll. Körülbelül 140 házon folyt eddig a programmal támogatott munka.

Ma valamivel 600 alatti lakossága van a falunak. Kétségtelen, hogy a budapesti V. kerületi felajánkozás nélkül nem indult volna be, vagy nem akkor indult volna be a két falu megmentése. Az erdélyi műemlékvédők közül mindenekelőtt *Furu Árpád* az, aki Torockó, és *Albert Homonnai Márton*, aki Énlaka ügyét a kellő pillanatban értő módon felkarolta, s azóta is magáénak vallja. Ők a program spirítusz rektorai. De voltak formai feltételek is. *Szabó*

Bálint, akire, mint a Ceausescu-korszak utáni erdélyi műemlékvédelem megteremtőjére vagy újrászervezőjére tekinthetünk, éppen jó pillanatban hozta létre a *Transylvania Trust Alapítványt*. Az alapítvány teremtette meg azt a keretet, amely kellő garanciával és áttekinthető felhasználást szavatolva fogadni tudta a budapesti támogatást.

Erdély mindig nyitott volt a nyugat-európai szellemi haladás befogadására. A múltban a kultúráját nyugaton tanult Apáczai Csere Jánosok és Bolyaiak alapozták meg. Most is hasznosnak bizonyult az angliai National Trust értékvédő metódusának ismerete. Az énlakai és torockói program az ott szerzett tapasztalatokon alakult ki. A program három kulcsszava a TÁMOGATÁS – PARTNER-SÉG – FENNTARTHATÓSÁG.

A Támogatás két keretben valósul meg:

„A keret” – *Karbantartási támogatás* – ezt Torockón évente 130-140, Énlakán cca. 80 ingatlan tulajdonosa veszi át. A támogatás három feltételét a támogatási szerződés tartalmazza – a tulajdonos vállalja a megfelelő karbantartási munkákat, az értékes építészeti és utcaképi elemeket nem változtatja, változtatási szándékaival az Alapítvány ajánlásai szerint jár el. Torockón a munkálatokat maga a tulajdonos, Énlakán a keretből általában az Alapítvány végezteti. A tulajdonosok a támogatáshoz mintegy 100-150% önrészt vállalnak. Külön érdemes megemlíteni az énlakai cseréptámogatást: az alapítvány évente tízezer hagyományos, kézzel vetett, énlakai-típusú cserepet gyártat a nagybaconi cserépgyártóval. Ezeket azután természetbeni támogatásként osztja ki a szükségletek szerint az egyes portáknak. Ez nemcsak a helyreállítás adekvát anyagát juttatja a tulajdonosokhoz, hanem a hagyományos cserépkészítő ipar továbbélését is jelenti.

„B keret” – *belyreállítási támogatás* – pályázati úton

¹ VOFKORI p. 57-58.; FILEP p. 73-75.

² FILEP p. 75.; ALBERT HOMONNAI p. 178.

³ A székely falvak a Magyar Királyságban határőrző feladatot láttak el. Általában 10-15 ház volt hadba vonulás esetén egy katonai vezető alá rendelve. Ezek voltak a tizek. Gyakran nagycsaládi nemzetségek alkottak egy tízest. A tizekben élő családoknak a közös erdőben, a temetőben, a templomban külön területük illetve helyük volt. V. ö. KÖS p. 19.

⁴ FURU p. 12-14.

a nagyobb helyreállításokat teszi lehetővé.

A két keretet egészíti ki a *tulajdonjog-alapú védelem*. Ez azt jelenti, hogy egy-egy veszélyeztetett sorsú házat megvesznek, és a program céljait szolgáló funkcióval – például tájházként vagy vendégházként – helyreállítanak.

A program megalapozását szolgálják a felmérésekből, fényképekből létrehozott *adatbázisok*, amelyet Énlakán ugyan még nem digitalizáltak, de ott is a kellő tudományos megalapozottságot szolgálja.

Az alapítvány tanácsadással, tudományos diagnosztikával, anyagok, szerkezetek ajánlásával, estenként gondos tervezéssel vagy tervezési tanácsadással, az értékőrző megoldások kidolgozásával támogatja a helyszíni munkát és az engedélyező hatóság munkáját.

A program nyomán mindkét faluban javult az örökség állapota. Figyelemre méltó, hogy a kifejezetten építészeti helyreállítások mellett a program komplexen értelmezve az épített örökség fogalmát hatékonyan felvállalta a temetők, kerítések, kapuk, közutak védelmét és helyreállítását is, s mindközben a helyi közösségben javult és újraéledt az örökség megítélése, illetve az örökséghez való ragaszkodás. Az évek óta folyó helyreállító munkák életik és újáélesztik a hagyományos építési tudást és szakmákat. Ebben nagy szerepet játszik a bonchidai, erdélyi-angol együttműködés keretében megvalósuló Építettörökség-felújító Szakképző Programhoz való kapcsolódás. Így a torockói munka oktatói feladatot is ellát, és hasznosítja is az oktatási program tapasztalatait.

A program futamideje alatt nőtt az idegenforgalom, emelkedett az ingatlanok értéke. Torockón a környező települések ingatlanjaihoz képest mintegy kétszeres, Énlakán esetenként négy-ötszörös a forgalmi ár. Jó partnerség alakult ki az ingatlantulajdonosokkal és civil szervezetekkel. Torockón számos panzió, vendéglátóhely alakult, üzletek, ajándékboltok nyíltak.

A torockói és énlakai örökségvédelem a falurombolás – szisztematizáció – rémétől való szabadulás idején, a rendszerváltás friss levegőjében, a hagyo-

Ház a sziklak alatt

„A távolabbi jövő forrásait a program alapvetően a kulturális turizmus bevételeitől reméli. Ma az egészségturizmus, üdülés- és konferencia turizmus mellett az utazási motivációk jelentős részét – nemzetközileg mintegy 24%-át – az „örökség turizmus” teszi ki.“

mány és az örökségvédelem újraéledésével együtt indult. Az indulás időpontja azért is bizonyult szerencsésnek, mert talán az utolsó pillanat volt ebben a globalizálódó világban, amikor az énlakai és torockói közösség a még nem veszítette el épített környezeti anyanyelvét.

Az Énlakai és Torockói Értékvédő Program ilyen pozitív kicsengésű értékelése után azért marad még néhány nyitva hagyott kérdés. Mára az a kezdetben tágra nyitott aólló, ami a projekt indulásakor a magyarországi támogatás összegének reálértékét Romániában megtöbbszörözte, csendesesen összcscukódott. A válságot ismerve talán már a forrás sem bombabiztos. És végül a legfontosabb kérdés: volt-e, van-e a projektnek fenntarthatóságra irányuló tartalma, amely a támogatás elapadása esetén meghatározza a jövőre vonatkozó stratégiát?

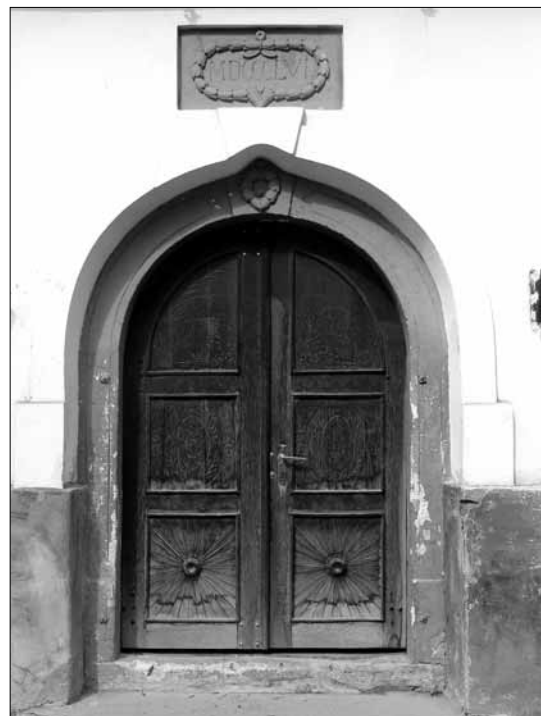
A távolabbi jövő forrásait a program alapvetően a kulturális turizmus bevételeitől reméli. Ma az egészségturizmus, üdülés- és konferencia turizmus mellett az utazási motivációk jelentős részét – nemzetközileg mintegy 24%-át – az „örökség turizmus” teszi ki. Ráadásul a kulturális turizmus turistái a megfigyelések szerint az átlagnál több pénzt hagynak a helyszínen. De az örökség turizmusnak is sajátos feltételei vannak. Alapvetően a *bemutathatóság* és a mai életbe való *bekapcsolhatóság*. Torockó mindkét feltétel vonatkozásában jó előrehaladást mutat. Jól megközelíthető, és a kulturális turizmusba bekapcsolható. Énlakán azonban bármily vonzó is az épített örökség, – a hely megközelíthetetlen.

Az örökség megőrzése nem elégséges, meg kell oldani a megközelíthetőséget, s fejleszteni kell a helyszíni *kínálatot*. Ebből a szempontból is előnyösebb Torockó helyzete, mert a Székelykő szinte vissza nem utasítható túsára csábít. De vajon a helyszínt felkészítették-e erre? Szervezett kínálat-e a túra annak minden kellékével, vagy csak egy bizonytalan kimenetelű kaland kínálata. Az egyik legerősebb turisztikai motiváció a *kíváncsiság*, a vonzerő érdekében fel kell erősíteni a különlegességeket, például az élmény- és gasztronómiai kínálatot, amelyekre aztán fel kell hívni a figyelmet is.

Feladat van bőven. A program nélküli értékvédelemnél csak a teljes magárahagyás a hiábavalóbb. Ebből a szempontból mindkét helyszín meglepte a legfontosabbat, – jól felépített programba szervezte és működtette az értékek védelmét, ezzel megsokszorozta a támogatás értékét, és megállította az örökség pusztulását. Emellett a jövőre koncentráva fel kell építeni azt a stratégiát, amely a megóvott örökséget fenntartó erőforrásként kezeli, és képes a hosszú távú jövőt garantálni. ■

„...a kifejezetten építészeti helyreállítások mellett a program komplexen értelmezve az épített örökség fogalmát hatékonyan felvállalta a temetők, kerítések, kapuk, közutak védelmét és helyreállítását is...”

A kőkeretbe foglalt kapu fölött 1856-os évszám őrzi az építető emlékét

Nagyszékely az egy csoda...!

Első történet a pályázat adta lehetőségről és a valóságról

A történet vezérfonala:

Az emberek és a falu az egy szoros egység. A szülőföld elbagyása, elbagyátása megszünteti ezt az egységet az emberekben. A táj megtanítja a helyes életvitelre lakóit, de az új betelepülők a régi gazdálkodást képtelenek fenn tartani. Nemzedékek sora építi magának a kultúrtájakat és a táj viszonzásul bölcsőtől a sírig eltartja lakóit.

NYITRAI ÁKOS

2004 kora telén, hosszas baráti rábeszélés után végre rászántam magam, legalább nézzük meg azt a falut, valami Nagyszékelyt, ahol több mint 80 házat ötvenmillió forint SAPARD pályázati pénzből meg önrészből kitarozhatnak, de nincs helyben szakember, aki irányítsa a munkát.

Amikor a kocsival Simontornyán áthajtva, az építésznek tanult utazó látja a városszélére szorult lakótelepi házak megkopott, elhanyagolt homlokzatait, kétségbeesettség lesz rajta úrrá. Ha egy történelmi múltú város az országútról feltáruuló városképét nem képes széppé, rendezetté tenni, akkor mi lehet a dombok mélyén abban a zsákfaluban, ahová tartunk... Befordulunk a hegyháti dombok közé, a keskeny kanyargó útra ráhajolnak a fák, az akácerdők között már-már végtelennek tűnik a megérkezés. Mindenhol vannak elhagyott faluszéli házak, értesítve az utazót megérkezésről. De most más az érzés: az út kitáruul, a dombokon kis négyoszlopos görög templomok, a bor szentélyeinek sokasága néz velünk szembe. Majd később, már bent a faluban is minden tágas, egészen más, mint a megszokott falusi utca: itt csak az utcák egyik oldalán vannak házak, a másik oldalon, a vízfolyás felé kertek terülnek el.

A házak itt nagyméretűek, hajdani gazdagságot sejtetnek, vajon miért nem olvashat az útikönyvekben erről a faluról az utazó?... Beérünk a tágas központba, és a hídnál megakad a szemünk egy

„...a dombra vezető út végén egy hatalmas, kéttornyú, kéttestű templom áll. Ha ezt sejtettem volna előre!”

Fotó:
Civertan Bt.

nagyablakú kopottságában elegáns épületcsodán. Mozi vagy hűsarcnok? Bikafej és a mozi felirat egyaránt rajta van. Bekanyarodunk, megállunk, kiszállok, és ekkor lesz teljes a rácsodálkozás: a kocsi mögött, a dombra vezető út végén egy hatalmas, kéttornyú, kéttestű templom áll. Ha ezt sejtettem volna előre!

Donáth Jordánka (akkori) tiszteletes asszony és Várkonyi Zoltán (még ma is) polgármester az „ajjjj, nyertünk“ félelemről beszél (sosem múlt el a félelem – jogosan) és a közbeszerzésről. Az általuk beadott SAPARD pályázat műemlékes, építésztechnológiai előkészítés nélkül nyert, a már velem kiírt közbeszerzésben nyertes pályázó épületenként, főtételeként adott árat. Az ördögi részletek már ekkor látszottak nem a közbeszerzés, hanem az építés alatt fognak „megoldódni“ – ennek megfelelően szigorú a kivitelezési szerződés, de végül mindenki azt érti és úgy, ami neki fontos, ezért elfogadja, aláírja.

A hosszú tél megkövetelte a pályázati határidők módosítását. Áprilisban a kivitelező fel is vonult egy brigáddal, megalapozva a drámai feszültséget és fokozva a aggodalmakat „a teljesít-nem teljesítmel teljesít“ bizonytalanságában. Ebben az országban az írott szerződés is csak falra hányt borsó, hiányos az építési napló, miközben a generálkivitelező szervezetlenül szórja a saját pénzét. De las-

san felvéve egymás tempóját, ütemről-ütemre kis családokkal, veszteségekkel szép sorban átadód-
tak a házak. A szakmai elvárások és a teljesítés per-
sze nem estek egybe. Az egész történet valójában
már nem is a házakról és örökségvédelemről szólt:
kivitelezés, „a kapott pénz elköltése“ lett belőle.

A tatarozások technológiai, anyaghasználati köve-
telményeinek meghatározásában – a házak sokasá-
ga, a feladat jellegéhez méltó alapos előkészítés
hiánya, illetve a falu részéről a nem várt, időkény-
szer miatt sürgető, ezért nem ismételhető közbe-
szerzési folyamat és a hitelből történő finanszírozás
következtében – a kivitelező lett a kulcsfigura.
A technológiák csak többé – kevésbé igazodtak
a körülményekhez, az anyaghasználat a spórolás
miatt nem a mai műemlékes követelménynek
a megfelelő. A SAPARD-nak sincs ráhatása az ilyen
jellegű tartalmakra, hisz a műszaki megfelelőség
vályogházak tatarozásánál igen tág fogalom.

Bizonytalan, hogy a szigeteletlen házakon meddig
tud fennmaradni a mai „légáteresztő vízlepergető“
műanyagfesték. A falu egy része színes volt csak
a szegénység festette fehérre a házakat, a mész vi-
szont nem színezhető úgy, hogy élénk legyen és eső
után is ott maradjon a vegyes régi új vakolaton.
A pályázat céljába, a „vidék szellemi örökségébe“
a szigeteletés nem vonható be, az nem látványos.
Vannak házak, melyeknek falait pelyvás kézi ta-
pasztással, meszeléssel újították fel, de ezek átadá-
sa-átvétele nem volt egyszerű – pedig valójában tel-
jesen megújultak –: a sártapasztásnak nincs anyag
tanúsítványa, talán normája sem.

A történet a tulajdonosok szemével is kicsit más
olvasatot kapott. Több, mint hatvan család lakó-
háza, pincéi újultak meg, melyek állapotában már
évtizedek óta csak a vészhelyzeteket hártottak el.
A költségek 25%-át kellett a tulajdonosoknak áll-

niuk. Tulajdonosi akaratukat – korábbi passzív
magatartásukat meghazudtolva – jelentős hang-
erővel érvényesítették. Egy nemzedék óta elmaradt
munkát akartak pótolni, minden további ráfordítás
nélkül. A költségek számukra úgy jelentek meg,
mintha az általuk ismert összeg mind a munkások
zsebébe került volna (áfa, közbeszerzés, tb, szja,

Az első sikeres munka

üzemköltség), mindez nehezen emészthető volt szá-
mukra. Tény, ha valaki egy faluban 100 000 forint-
nyi munkát „fusiban“ elvégeztet, esetleg „szerzett“
anyaggal, jóval többet kap a pénzéért, mintha ugyan-
abból „hivatalosan“ vállalkozással, önkormányzati
hitelezéssel épít. Nem vették tudomásul, hogy 25%
befizetésért 100%-ot kapnak.

2006-ra elérkeztünk a történet második részéhez:
határozott megbízási írások születtek a konkrét üte-
mezésre és a tervezhetőbb költség kialakítására,
de a generálkivitelező nem reagált rájuk. Tette
a dolgát azon a szinten, ahogyan az előző év végén
kialakította a folyamatokat. ■

A fotókat a szerző készítette

Két pince átadása

A kulturális javakkal kapcsolatos bűnügyi együttműködés és restitúció eredményei 2008-ban

BUZINKAY PÉTER

Vatopédi Istenszülő ikonja, 18. század eleje (22,3x17,6 cm) Ellopták a Szerb Ortodox Székesegyházból 1980. májusában, 2008-ban megkezdte a KÖH közreműködése révén a pesti műkereskedelemben

A kulturális javak, műtárgyak hivatali, hatósági védelme többre jut feladatkör, melynek egyik fontos eleme a műtárgyakkal kapcsolatos jogsértések elleni összehangolt fellépés, és elvesztett kulturális örökségünk visszaszerzése, restitúciója.

Az elmúlt év munkájához, eredményeihez a kereteket a (korábbihoz képest változatlan) jogszabályi háttérrel a kulturális javak hatékonyabb védelmére érdekében 2006. március 22-én megkötött ORFK-VPOP-KÖH együttműködési megállapodás biztosította.

Az e téren a Hivatalra háruló feladatok közül kétségtelenül a leglátványosabb ezúttal is a lopott műtárgyak adatait és fényképeit az Internetes honlapunkon (www.koh.hu) megjelenítő adatbázis volt. Itt összesen az elmúlt négy évtizedből már több mint 2000 lopott műtárgyat rögzítettünk, ennek több mint harmadát, mintegy 800 festmény, szobor, könyv, óra stb. adatát 2008-ban vettük fel a nyilvántartásba. Az adatok megszerzése érdekében számos érintett fővárosi és vidéki rendőrkapitányságot kerestünk meg, valamint a Magyar Távirati Iroda (MTI) hírarchívumát is, ahonnan csaknem száz újabb, az elmúlt egy-két évtizedben történt műtárgylopási ügyről sikerült adatokat szerezni. A már 2006-ban megkezdett széleskörű és visszamenőleges adatgyűjtés nyomán keletkezett hátrálékokat az elmúlt évben sikerült ledolgoznunk, de jelenleg is még száz körüli azoknak az ügyeknek száma, ahol megkeresésünkre még válaszokat és adatokat várunk. A 2008. évben történt események közül 61 műtárgylopásról szerezünk értesülést, ahol összesen mintegy 300 tárgyat loptak el, melyek körülbelül 10%-a védett körbe tartozik. (A lopások mintegy kétharmada a fővárosban történt, míg a fennmaradó egyharmada volt vidéki esemény.)

Az adatbázishoz kapcsolódóan 2008-ban is rendszeresen küldtünk tájékoztatást (elektronikus hírlevél formában) több mint 150 címzettnek (aukciós házaknak, galériáknak, régiségkereskedőknek, magángyűjtőknek stb.) Az adatbázis és a hírlevél nyomán nekünk, illetve az érintetteknek több mint egy tucat értékes eltűnt tárgyat is sikerült azonosítani, és eredeti tulajdonosának (köztük múzeumnak is!) visszajuttatni.

A külföldi restitúció területén külön sikerként említjük annak a 1760 körül készült, mintegy tízmillió forint értékű angol állóórának ügyét, amely egykor valamelyik főúri kastélyunk vagy gyűjteményünk dísze lehetett. Hónapokon át tartó küzdelem után végül sikerült elérni, hogy az óra még 2007-ben

történt jogellenes kivitelét követően ismét hazánkba került, és immár – jogerősen is védetté nyilvánítva – a hazai szakmai körök (és remélhetőleg a közönség) számára is elérhetővé vált.

Közvetlen megkeresések nyomán többször is telefonos, illetve személyes egyeztetésen vagy írásban nyújtottunk segítséget mind a rendőri, mind a vám-szervek munkatársai számára. Ezen túl az év során műtárgycsempészet gyanújával a vám- és rendőri szervektől – munkaidőben és azon túl – 30 esetben érkezett megkeresés ellenőrzés alá vont műtárgyakkal kapcsolatban, ahol gyorsan kialakított elsődleges szakmai állásfoglalásunkkal lehetővé tettük számukra az azonnali döntést a büntető eljárás megindításáról.

2008. tavaszán írásban, majd személyes találkozón (2008. április 22., IRM) alakítottunk ki az ORFK-val és a VPOP-val közös álláspontot az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (Országos Bűnmegelőzési Bizottság – OBmB) megkeresésére, az OBmB pályázati pénzből a Szépművészeti Múzeum által megvalósított „Kutatások a batáron lefoglalt külföldi eredetű antik műtárgyak illegális kereskedelmének felderítéséhez” című tanulmány és a kapcsolódó *Kalypsó adatbázis* hasznosítási lehetőségeiről.

A bűnmegelőzésre és a nyomozati munkát segítő lakossági, illetve tulajdonosi teendőkre honlapunkon (pl. Házileltár), nyomtatott tájékoztató anyagokban és rendezvényeken (pl. Múzeumok Majálisa, Budapest Art Fair önálló pultjai, tájékoztató pontjai, egyetemi, illetve lelkes-képzések stb.) külön is hangsúlyt helyeztünk.

2007 őszén kezdődött, de még 2009 és 2010. évre is átnyúló, folyamatos feladatunk a Pénzügyminisztérium Informatikai Szolgáltató Központ (PMISZK) és a Vám- és Pénzügyőrség irányításával, valamint

további nyolc export és importengedélyezést végző közigazgatási szerv részvételével folyó, az Egyablakos vámügyintézés megvalósítása című kiemelt projektben (Kódszám: EKOP-2007/1.2.2) való részvétel. Ez a KÖH számára (130 MFt-os költségvetéssel) egy nagyarányú informatikai fejlesztést jelent, megcélozva a védett, kivitt és lopott műtárgyak nyilvántartására, illetőleg kiviteli engedélyezésére szolgáló különálló rendszerek összekapcsolását, korszerűsítését és külső elérését, valamint a KÖH és a VPOP vonatkozó rendszereinek összekapcsolását is. A fejlesztés részeként valósul meg a francia műkincsrendőrség (*Office Central de lutte contre le trafic des Biens Culturels – OCBC*) lopott-műtárgy nyilvántartó és kereső számítógépes rendszerének, a TREIMA 2-nek az átvétele is. Az elmúlt évben a szakmai alapvetések (Igazgatási rendszerterv, Műszaki specifikáció) készültek el, valamint kiírták a vonatkozó közbeszerzési pályázatot is.

2008 októberében Brüsszelben az EU tanácsadó bizottságának (*Műtárgyak Kivitele és Visszaszolgáltatása Bizottság – Committee on the Export and Return of Cultural Goods*) soros ülésén, majd Ogyesszában az ukrán társhatóságok által, az illegális műtárgyforgalom visszaszorítása érdekében megrendezett nemzetközi konferencián vehettünk részt hazánk képviselőjében, ahol előadásunk és eredményeink is elismerést arattak. 2008. decemberében pedig – saját előadással – részt vettünk a közgyűjtemények fegyveres biztonsági őrsege számára tartott képzésen

is, a KÖH vonatkozó tevékenységét bemutatva és a szorosabb együttműködés lehetőségét is keresve. ■

Iványi Grünwald Béla: *Lányok a vízparton, 1910 körül (olaj, karton 67x73 cm)*
Ellopták budapesti magántulajdonból 2006. júniusában, 2008-ban megkerült a KÖH közreműködése révén a pesti műkereskedelemben

KÉK HÍREK – 2009. január-április

FUKKER VALÉRIA

Január és április közötti időszakban 41 darab ellopott műtárgyról szerzett tudomást a Hivatal, ezeket fel is vette a lopott műtárgyak nyilvántartásába.

Műemlékként védett épületekből történt lopások során tűnt el két, kiemelkedő értékű szobor:

- Szentgotthárdon a volt ciszterci templomból (műemléki sorszám: 8089) a szent Lénárd oltárépítményt díszítő *Franz Joseph Schnitzer (1707-1769)* által készített kecskét ábrázoló szobrot lopták el március 16 és 25. között. A szobor festett, faragott fából készült, kb. 30-40 cm magas, és 80-90 cm széles. Állapota sérült: a kecske szarvai letörttek.

- Budapesten a Vajdahunyad-várban található Jáki kápolna (műemléki törzsszám: 15771) oltáráról lopták el *Stróbl Alajos (1856-1926)* *Madonna a gyermekkel* című szobrát. Az 1912-ben készült öntött bronz, 48 cm magas szobor március 15-én tűnt el. Ez a szobor szerencsés módon, valószínűsíthetően a KÖH közreműködése eredményeként is, előkerült, és visszajuttatták a tulajdonoshoz.

A következő festményeket budapesti magántulajdonosoktól lopták el:

- Február 13-án lopták el *Kobán György (1910-1966)* *Asztali csendélet (olaj, vászon, 150 x 120 cm)* és *Munka a bölcső mellett (olaj, vászon, 110 x 150 cm)* című festményeit. Mindkét alkotás jelzése: balra lent „Kohán”. A lopás idején a képek sötétbarna fakeretben voltak.

- Február 28-án *Tóth Menyhért (1904-1980)* *Febérc arcú* című 1967-ben készült alkotását lopták el. A festmény anyaga olaj, vászon, mérete 35 x 25 cm, jelezve jobbra lent: TM. Kiállítás: Révész Emese: Tóth Menyhért (1904-1980) kiállítás – Blitz. Budapest, Blitz Galéria, 2000. Katalógusszám: 38. Reprodukálva: Abigail Galéria 24. Festményárverés, 2009. március 8. 148. tétel.

- Március 16-án az alábbi festmények tűntek el:

1. *Galácsy Lajos (1882-1932 (?))*: *Hullámzó tenger* (olaj, vászon, kb. 60 x 60 cm, jelzés nélkül, a lopás idején világos fa keretben).
2. *Schönberger Armand (1885-1974)*: *Csendélet porcelán teáskészlettel* (olaj, vászon, kb. 80 x 60 cm, jelezve, a lopás idején sima aranyozott fakeretben).
3. *Kádár Béla (1877-1956)*: *A fehérlóvas* (pasztell, egyes technika, kb. 50 x 70 cm, jelezve, a lopás idején sima ezüstös keretben).
4. *Márffy Ödön (1878-1959)*: *A kertben* (olaj, vászon, kb. 50 x 60 cm, jelezve, a lopás idején vékony sima kiemelkedő ezüstös keretben).
5. *Czimra Gyula (1901-1966)*: *Szajnapart* (olaj, vászon, kb. 30x 40 cm, jelezve).
6. *Ismeretlen*: *Hegyi tájkép* (olaj, vászon, 80 x 60 cm)
7. *Vass Elemér (1887-1957)*: *Enteriőr* (olaj, vászon, 80 x 70 cm, jelezve).

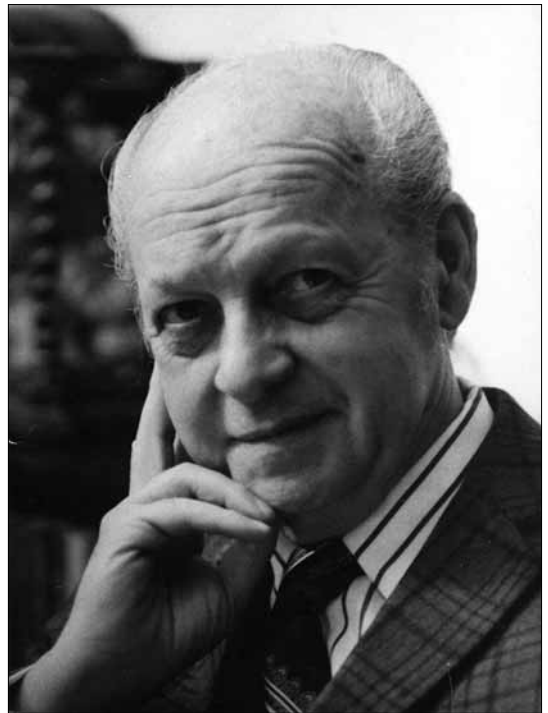
A műtárgyak további részletes adatai megtekinthetők a KÖH internetes honlapján (www.koh.hu), a lopott műtárgyak adatbázisában. ■

Dr. Gerő László (1909-1995)

FEJÉRDY TAMÁS

A huszadik századi magyar műemlékvédelem kiemelkedő alakja, Gerő László 1909-ben született, Szombathelyen; 1932-ben szerzett építészmérnöki diplomát a Budapesti Műszaki Egyetemen. 1935-ben ösztöndíjként került a Római Magyar Akadémiára, ahol egyebek között a Santo Stefano Rotondo templom, illetve Róma városépítésze tanulmányozásával foglalkozott; hazatérése után Budapest Főváros szolgálatába állt. Első nagyszabású, sok tekintetben ma is példaértékű munkája 1941-ben az óbudai amfiteátrum (részben rekonstrukatív) romkonzerválása, bemutatása és városszerkezetbe-illesztése volt. A második világháború után fővárosi templomok helyreállításával foglalkozott (Belvárosi plébánia templom, Budavári Nagyboldogasszony templom). Az 1940-es évek végén a FÖTI-ben dolgozta ki a Budai Várnegyed rendezési tervét; ezt követően éveken keresztül tervezte és irányította – talán legszélesebb körben ismert munkájaként – a budai középkori vár helyreállítását. Számos más műemlék – elsősorban romok – konzerválása, építészeti restaurálása is fűződik Gerő László nevéhez: egyebek között dolgozott a sárospataki Vörös-torony, a szigligeti vár, a révfülöpi templomrom, a nagyvázsonyi vár, a sopronbánfalvi Mária-Magdolna templom, a badacsonyi Szegedy Róza ház helyreállításán. Később, az 1970-es években, szakértőként vett részt a római Palazzo Falconieri helyreállításában. 1957-től évekig vezette az akkor létrehozott Országos Műemléki Felügyelőség – hatósági és tervezési feladatokat egyszerre ellátó – Építészeti Osztályát. Az irányításával az egész országra kiterjedően végzett munka során több fiatal szakember nőtt fel a keze alatt, akik, „tanítványaiként“, a magyar műemlékvédelem/műemlékhelyreállítás elismert szakemberei lettek. A Műegyetemen ténylegesen is oktatta a „műemlékvédelmet“, azaz a műemlékek helyreállításának, restaurálásának elméletét és gyakorlatát. Dr. Gerő László elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar történeti települések értékeinek együttesükben való megőrzése terén is: az 1960-as években, felülemelkedve az intézményes műemlékvédelemben akkoriban neki juttatott egyfajta mellőzöttségi helyzetben, ismét úttörő munkát vállalt, amikor elvégezte az első *Műemléki Jelentőségű Területek és Műemléki Környezetek* kijelölését, és küzdött azok védetté nyilvánításáért. Helyreállítási munkáival összefüggésben, azok tudományos-szakmai megalapozottságának elérése érdekében folytatott tanulmányai és kutatásai eredményeként kiemelkedő, nemzetközileg is elismert vár-szakértőként tette közzé a témában írásait, jelentette meg könyveit. Magas fokú szakmai igényességgel, ugyanakkor olvasmányosan megírt, ezért igen népszerű

(nem egy esetben még ma is „alapműnek“ számító) könyveiben a műemlékek, a műemlékvédelem számos más területével is foglalkozva, egyszerre szolgálta a szakmai tudás elmélyítését és a széleskörű ismeretterjesztést.

A 2009-ben LIII. évfolyamába lépett MŰEMLEK-VÉDELEM folyóirat, amelyet 1957. évi alapításától kezdve – gazdag és kiemelkedően értékes életművének meghatározó részeként – évtizedeken keresztül (1994. áprilisáig, ameddig egészsége engedte) szerkesztett, olvasói számára lényegében egybefüggő személyével.

Gerő Lászlót, a csodálatosan kedves és megnyerő embert éppúgy lehetetlenség röviden bemutatni, mint életművét a maga teljességében ismertetni. Mint ahogyan a hazai és nemzetközi díjak, kitüntetések (1959. Ybl díj, 1972. Magyar Műemlékvédelemért Plakett; 1973. Herder-díj; 1994. Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal) sem képesek méltóképpen elismerni emberi nagyságát, szakmai pályafutásának kiemelkedő teljesítményét. Munkássága igazi elismerésének, egyben betetőzésének alighanem Ő maga is a római Szent Péter székesegyház grottájában létrehozott „Magyarok kápolnáját“ tartaná, amelyet 1980-ban, Lékai László bíboros érsek megbízására tervezhetett és valósíthatott meg – visszatérve az általa pályakezdése óta annyira szeretett Örök Városba. ■

Feleselő architektúrák Linzben

LÓVEI PÁL

2003 után, amikor Graz Európa kulturális fővárosa volt, most ismét egy ausztriai város, Linz esetében élvezheti a magyar közönség annak lehetőségét, hogy már egy korai felkeléssel és késői visszaindulással szervezett egynapos kirándulás alkalmával is betekintést nyerhet egy kulturális főváros programjaiba. A zenei, színházi események áttekintése ily módon természetesen aligha lehetséges, de az építészeti, kiállítási, „városinstallációs“ kínálat számba vétele már maga is sok élménnyel gazdagíthatja az érdeklődőt.

A linzi építészeti attrakciók egy része 2009 előtt elkészült, már a pályázat maga is a részben meglévő infrastruktúrán alapult. A Lentos modern művészeti múzeum geometrikus tömbjét 2003-ban nyitották meg az óváros közvetlen közelében a Duna partján (építészek: *Weber & Hofler*, Zürich). A kulturális év szilvesztertől január 2-ig tartó, háromnapos megnyitónépszerűsége keretében történt átadása óta a szemközti folyóparton csillog a média-kultúrának, médiaművészetnek szentelt új Ars Electronica központ némileg hajót idéző absztrakt üvegpalotája is (építész: *Andreas Treusch*). Megújultak a rakparti zöldfelületek, a Passautól futó, egyre híresebb dunai bicikliút városi szakasza is az új létesítmények mellett halad el, a Lentos Múzeumot és a belvárost gyaloghídrendszer köti össze a forgalmas autótút felett. A Vármúzeum E alakú, 15-17. századi épületegyüttesét negyedik oldalán, az 1800-

ban leégett déli szárny helyett bezáró, szabálytalan üvegfelületeivel szobrászi megformálású épület-szárnyon (építészek: *Martin Emmerer*, *Hansjörg Luser*, *Clemens Luser* – HoG architectur) az utolsó simításokat végzik, július elején fogják átadni.

A várban már jóval a kulturális főváros hivatalos januári ünnepségei előtt, tavaly szeptemberében megnyílt az a fél éven át látható történelmi kiállítás, amelyik „A Führer kulturális fővárosa“ címmel a művészet és a nemzetiszocializmus kapcsolatát mutatta be Linzben és Felső-Ausztriában. A fiatal-sága egy részét Linzben töltő Hitler az utolsó pillanatig a város teljes átépítését tervezte, és egy új, a városba telepítendő központi művészeti múzeum anyagának gyűjtése óriási intenzitással folyt, máig komoly feladat elé állítva a műalkotások restitúcióját végző szakembereket. A történelmi dokumentumok, gazdag fényképanyag, városépítészeti tervek, filmvetítés mellett nagy képzőművészeti részleg mutatta be Felső-Ausztria 1938 és 1945 közötti „támogatott“ művészetét. Eltekintve a népi vallásosság motívumait felhasználó néhány képtől, igen sok hasonlóságot lehetett felfedezni a debreceni MODEM tavaly rendezett szocreál-kiállításán bemutatott anyaggal. Nem tudom, hogy a bezárás előtti kapuzárási pánik miatt volt csak, de a nyitva tartás utolsó előtti hétvégéjén igen sokan tolongtak a termekben, köztük sok fiatal, a vetítés hangfoszlányaitól eltekintve mégis szinte „vágni lehetett a csendet“.

A város központjának szinte teljes lebontása útján elképzelt új városból csak a háborút követően telje-

„...folyóparton csillog a média-kultúrának, médiaművészetnek szentelt új Ars Electronica központ némileg hajót idéző absztrakt üvegpalotája is.“

„...a főter
nemzetiszocialis-
ta hídfőépülete
közvetlen szomsz-
zédságában
kialakított infor-
mációs központját
is vidám keretbe
foglalták: a térre
kiteleptették,
a szabadtéri
programok
nézőtereként
és színpadjaként
is szolgáló lépcső-
rendszert vörös-
rózsaszín-fehér
kockás „asztal-
terítőbe“
öltöztették.“

A felvételeket
a szerző készítette

sen más formában újjáépített Nibelungen-híd és annak a főteret a Duna felé lezáró két hídfő-épülete valósult meg. Ezek egyikének a főter felé eső homlokzatát *Hito Steyerl* és munkatársai sajátos „falkutatás“ segítségével az eddig szőnyeg alá seprert múlttal feleselő installációvá alakították. A ház helyén lebontott lakóházak zsidó lakóinak sorsát térképre vitték, a közeli Mauthausentől Bergen Belsenen át Palesztináig és Mauritius szigetéig, és az utak végállomásainak földrajzi pontjait összekötő vonalakat a homlokzatra rajzolva, az általuk közrezárt, szabálytalan, sokágú csillagot formázó felületről levésték a vakolatot. A vakolatdarabok a földszinti árkádsor vitrinjeibe kerültek, a lakók, a házak történeteinek dokumentumaival és leírásaival, az építőanyagok – köztük a lábazati zóna kényeszmunkások fejtette mauthauseni gránitja – eredetének „történeti földrajzi“ tisztázásával.

A múlttal való szembenézés ezzel nem ért véget. Március végétől az „in situ“ program keretében Linz 65 helyszínén, nagyobb rész a belvárosban, de helyenként a külső részeken is, a járdára festett feliratok emlékeztetnek a környező épületekben 1938, az Anschluss és 1945, a háború vége között történetekre, a nemzetiszocialista terror cselekményeire. A feliratok Jehova tantújaként elítéltekről, aktfotó tartásáért feljelentett és homoszexuálisnak nyilvánított nőről, a zsidó lakosok üldözéséről, a mauthauseni táborból a háború végén megszökött szovjet hadifoglyok utáni embervadászatról tanúskodnak. Ott jártamkor elsősorban a főtéren tv-stábok filmezték a járókelők reakcióit, a feliratokat olvasó és fényképező turistákat.

Jutott feliratról a Tartományi Galéria előtti járdára is, itt volt ugyanis egykor az összerabolt műkincsek gyűjtőhelye. A késői historizmus építészetének linzi főműve („Museum Francisco Carolinum“, 1886-1892) idén tavasszal nagyszabású, „Az intim látvány“ címet viselő, június 7-ig látható Toulouse-Lautrec kiállítással vett részt a kulturális főváros programjában. A főleg francia, amerikai és német gyűjteményekből származó, látványos anyag kitűnően reprezentálta a művész egész életpályáját. Plakátjai egy részéhez a rendezők az osztrák *Gustav Klimt* és *Egon Schiele* nőábrázolásait társították a múzeum saját gyűjteményéből. Ehhez kapcsolódóan, csehországi születésű, Linz közelében letelepedett Alfred Kubin ugyancsak a galériában őrzött, időről időre változó tematikájú válogatásokkal bemutatott grafikai hagyatékából most ugyancsak a női témáknak szentelt alkotásokat válogatták ki.

A Tartományi Galéria egyik homlokzata a bíróság klasszicizáló épülete felé néz, köztük nagyobb teresedéssel. Az ez alá épített mélygarázs lépcsőt

„...a bíróság
klasszicizáló
épülete felé néz,
köztük nagyobb
teresedéssel.
Az ez alá épített
mélygarázs lépc-
sőt és szellőzőket
magába foglaló
liftház-tömbjét
csak részben
öltöztették fel a
kortárs építészet
formáival és
anyagaival, a
vakolt felületekre
a két történeti
épület homlokzat-
részeit festet-
ték...“

és szellőzőket magába foglaló liftház-tömbjét csak részben öltöztették fel a kortárs építészet formáival és anyagaival, a vakolt felületekre a két történeti épület homlokzatrészleteit festették, mintha prizmán keresztül megtörve néznék az ily módon „dekonstruált“ térfalakra. Ezzel a talán „feleselő architektúra“ jelzővel illelhető városképi installációs módszernek ideiglenes alkalmazásaként a kulturális fővárosnak a főter nemzetiszocialista hídfőépülete közvetlen szomszédságában kialakított információs központját is vidám keretbe foglalták: a térre kiteleptették, a szabadtéri programok nézőtereként és színpadjaként is szolgáló lépcsőrendszert vörös-rózsaszín-fehér kockás „asztalterítőbe“ öltöztették. A Lentos Múzeum „Best of Austria“ kiállítására harminc ausztriai múzeum és gyűjtemény választott ki anyagából három-három jellemzőnek és fontosnak tartott alkotást. Schielétől látható volt ugyan három mű is, és gótikus táblaképtől salzburgi faragású „memento mori“-csontvázsíremléken át a legújabb video-munkáig terjedt a bemutatott anyag, az egész azonban inkább csak érdekes volt, mintsem egységes szemléltető tárlat, és a hírveréssel ellentétben Ausztria műkincsállományát semmiképpen nem sikerült ily módon reprezentálni. Sokkal összefogottabb volt a „Linz Blick“ című, 1909 és 2009 között készült linzi városképeket bemutató, igencsak változatos műfajokat és technikákat felsorakoztató tárlat – még a kellő helyismerettel nem rendelkező külföldre is hatott hangulataival, történeteivel, dokumentumaival. Mellette *Kutlug Ataman* török művész video alkotásai peregtek, a Kelet-Törökország szegény vidékein forgatott filmek „Mezopotámiai mesék“ címmel a kulturális konfliktusok, a tradíció és modernitás problémaköreit feszegették.

A múzeum nevével teleragasztott üvegfelület nappali hideg ezüstje naplemente után élénkpirosra vált, a kulturális főváros egyik városképi attrakcióját jelentő Duna-parti kivilágítás alkotóelemeként. A túlsó parton az Ars Electronica központ folyamatatosan változó, számítógép vezérelte – hol hideg, hol meleg színekben játszó – fényei feleselnek vele. ■

Murga és Bátaapáti barokk templomai

Új Tolna megyei evangélikus templomok a műemlékjegyzékben

A Védési Osztályhoz a legtöbb javaslat munkatársainktól érkezik. Hivatali megkeresésre folytattuk le 2007-ben két apró Tolna megyei zsákfalú evangélikus templomainak védetté nyilvánítási eljárását is. Meglepő, de várakozásunk ellenére e kincsek egyik korábbi műemlékjegyzékben sem szerepeltek. Védetté nyilvánításuk a bosszan várt miniszteri rendelettel 2009 tavaszán, szinte az utolsó pillanatban történt. Nem azért, mert annyira rossz állapotban vannak, és nem is azért, mert fennmaradásuk fontossága valaha is megkérdőjeleződött volna. Bátaapátiban három-öt főt számlál az aktív gyülekezet, míg Murgán 2007-ben csupán ketten voltak.

GEBAUER IMOLA

Tolna megyében a protestantizmus a 18. század első felében gyökeresedett meg. A katolikus lakosság elmenekülését követően eleinte szerb ortodox menekültek telepedtek ide, majd az 1720-as évektől szervezett német telepítésekkel tették ismét élővé a területet. A szabad vallásgyakorlást nem biztosították minden esetben, így a nagyleptéki templomépítésekre csak a Türelmi Rendeletet követően kerülhetett sor. A Tolna megyében eddig védelem alatt álló 16 evangélikus templom majd mindegyike ebben az időszakban épült.

Murga Szekszárd és Hőgyész között, a tolnai domb-ság egyik völgyében fekvő zsákfalú. A kétutcás, jellegzetes dél-dunántúli településen – amely ma alig száz lakossal a legkisebb önálló település Tolnában – 80-100 éves, csonkatornyos, vert falú vályogházak sorakoznak, mögöttük a lősz falba pincéket vágtak. Műemléke 2009 márciusáig nem volt. A török hó-

doltság alatt elnéptelenedett vidéken átmenetileg rációk telepedtek meg, majd 1745-től hesseni eredetű, de Tolnába már korábban megérkezett evangélikus telepek népesítették be. Murga sokáig megmaradt tisztán német evangélikus településnek. Lakói ma többségükben evangélikus, kisebb részben katolikus vallásúak.

A falu későbarokk stílusú temploma az 1780-as évek második felétől épült, 1795-ben készült el, 1854-ben jelentősen átépítették. A berendezés egy része – a gazdagon faragott papi szék és a padvégek – feltehetően az építés idejéből származnak, míg az oltár, néhány további pad, a karzat és az orgona 1844-ben készülhetett, amely évszámot a berendezés több tárgyára is felfestették. Az egyetlen középtornyos, karsú épület határozottan uralja a jól megőrzött, tornácos hosszúházas faluképet: a templom a két-utcás falu „főutcája” mögötti löszfal tövében, egy telekbelsőn, magasan áll. A téglány alaprajzú hajót a nyolcszög három oldalával záruló szentély zárja, bejárati oldalához négyzetes toronytest csatlakozik.

Murga:

„A karzatot három-három festett-faragott korintbízáló fejezetű oszlop tartja. A kazetákat provinciális festő kezére valló, bájos ó- és újszövetségi jelenetek, II. József és Lúther Márton alakja és oldalanként egy-egy virágornamentika díszítik.”

*Bátaapáti:
„Az egyhajós,
bomlokzati
középtornyos,
későbarokk
stílusú templomot
a bosszú, völgybe
épült település
főutcájának
kiteresedésén,
négy utca
találkozásánál
emelték. D-i
oldalán kőkeretes
ajtó nyílik, felette
vakolt, copf-
stílusú, pálcákkal
keretezett üres
faltükkörrel
és füzérdísszel.“*

*A felvételeket
Gebauer Imola
készítette*

A sokszögű szentély két oldalán lantablakok nyílnak. Az ívelt oromzatú, kazettás, későbarokk stílusú fakapu mélyen a toronyaljban nyílik. A hajót két szakaszos csehsüvegboltozat fedi, ehhez csatlakozik a szentély félkupolája. A teret az U alakú karzat szentélyig előrenyúló két karja hangsúlyosan tagolja. A szentélyben nagyméretű szószékoltár áll. A Jézust és János apostolt ábrázoló oltárkép az oltár építményénél újabb korú. A golyvázott párkányú, függönydíszit imitáló faragványokkal, és rozettákkal díszített oltáron Mózes és Áron, valamint angyalok szobrai láthatók, a hangvetőn az 1844-es évszám olvasható. A faragott-áttört korlát mögött álló menza márványozott festést kapott. A faragott keresztelő medencéje összetett, posztamensszerű lábazon áll, medencéje díszítetlen, pereme sávosan díszített, fedelén leveles díszítménnyel. Az egységes berendezéshez tartozik a háromosztatú, népies-rokokó rácschal áttört papi szék, és egy márványozott festésű, 1844 feliratú pad. A hajó padsorait festett-faragott rozetta és későbarokk növényi ornamentika díszíti. A karzatot három-három festett-faragott korinthizáló fejezetű oszlop tartja. A kazettákat provinciális festő kezére valló, bájos ó- és újszövetségi jelenetek, II. József és Luther Márton alakja és oldalanként egy-egy virágornamentika díszítik, melyeket feliratok kísérnek. Az orgonakarzatra angyalokat festettek. Az egyes kazettákat vajatolt, festett rozettadíszes lizénák választják el egymástól. A hármas tagolású orgonaszekrényt korinthizáló oszlopok, későbarokk voluták, leveles és rácsos ornamentika díszíti. Az orgona a Rieger-gyárban készült 1824-ben.

A dél-tolnai Völgységben fekvő *Bátaapáti* településtörténetéről már elnevezése elárulja, egykor apátsági birtok volt: először pannonhalmi, majd a pécsváradi, később a bátai apátság birtokát képezte. Az elnéptelenedett dél-tolnai területeken Mercy Claudius Florimundus lotharingiai származású, a Habsburgok szolgálatában tábornokká előlépett katona szerzett birtokokat 1722-ben. Ő kezdte meg a német ajkú lakosság betelepítését 1730-ban. Az első hullámhoz később további bevándorlók csatlakoztak, akik a földesúrral kötött szerződés értelmében szabadon gyakorolhatták vallásukat. Az uradalmat a 18. század végén az Apponyi-család vásárolta meg – a település két korábbi műemléke az ő jelenlétükhöz köthető –, akik nem álltak ki a szabad vallásgyakorlat védelme mellett, ezért csak a Türelmi Rendeletet követően, 1783-ban vált lehetségessé az önálló egyházközösség létrehozása. Az önálló templom építkezése 1787-1789 között zajlott, felszentelésére pedig 1789 novemberében került sor. A tervező és az építőmester neve ismeretlen.

Statikai okok miatt már 1820-ban szükségessé vált egy jelentős felújítás: a boltzatok újjáépítésére és a falak megerősítésére került sor. Az 1829-es canonica visitatio szerint a gyülekezet egy paplakot vásárolt, végében új iskolát építtetett. A módos egyházközösségnek egykor két filiája volt: Alsónána és Zsibrik. A gyülekezet a kitelepítések következtében aktív tagok nélkül maradt, ma a Bonyhád-hidasi gyülekezet filiája.

Az egyhajós, bomlokzati középtornyos, későbarokk stílusú templomot a hosszú, völgybe épült település főutcájának kiteresedésén, négy utca találkozásánál emelték. D-i oldalán kőkeretes ajtó nyílik, felette vakolt, copf stílusú, pálcákkal keretezett üres faltükkörrel és füzérdísszel. A faajtó felirata 1887. A falakat lapos, széles lizénák tagolják. A 600-700 személy befogadására alkalmas épület bejárata a Ny-

homlokzat kőkeretes kapuja mögött, a boltozott toronyaljban nyílik. Az egyetlen hajót két szakaszos csehsüvegboltozat fedi, a belül félkörívesen kialakított szentély hevederekkel tagolt félkupolával fedett. A boltszakaszokat hordozó falpillérek erőteljesen tagolják a hajó oldalfalait. A templom lényegében teljes berendezése őrzi építéskori állapotát. Hátral és két oldalon a szentélyig U alakban előrenyúló fakarzatot építettek. A szentély egy lépcsőfokkal emelt, előtte áll az 1800-as évek első feléből származó, vajatolt lábán álló, barokk, kőből készült keresztelő medence, oldalán Pillich János mészáros nevével. A szószékoltár a főbejárattal szemben, a szentélyben található. Az oltárkép az Utolsó Vacsorát ábrázolja (Wits (Wirts?) István, 1846), a szószékparkányt kétoldalt Mózes és Áron faszobrai hangsúlyozzák. A szentély két oldalán márványozott előlappal díszített és farással elkülönített papi székek állnak. A hajóban elhelyezkedő padok oldal és homloklapjai márványozással díszítettek, finom ívűek, némelyiken fogazott faragás látható. A karzatot tartó hengeres faoszlopok is márványozott felületűek, akárcsak a karzattalvédő táblái. Ez utóbbiakat aranyozott rozetta díszíti. Az orgona alatt, a templom tengelyében helyezték el az egyetlen figurális díszítésű táblát, mely a hárfán játszó Dávid királyt ábrázolja. Az orgonaszekrény copf stílusú, az I. világháborúban szerzett sérüléseit ma is hordozza. A templomban található még két gót betűs, német felirat persely, egy faragott, ornamentális motívumokkal díszített persely és egy zoltártábla. A padozatot kelheimi lap burkolja, a padok alatt téglaborítás látható.

A templomok országos műemlékjegyzékbe emelése csupán az első lépés az értékek megőrzéséért folytatott küzdelemben. A nehézségek mértékét jelzi, hogy a közeli, már Somogy megyében található, száz főt sem számláló zsákfalú, Gadács evangélikus közössége megszűnt, az evangélikus egyház pedig elviekben engedélyezte a márciusban védetté nyilvánított templom eladását is. ■

A védetté nyilvánítási dokumentációk *Csejdy Júlia*, *Gebauer Imola* és *Pete Nóra* kutatásai alapján készültek.

Műemléki-régészeti értékeink nyomában

A KÖH Védési Osztálya Tolna megyei kalandozásra hívja meg az Örökség olvasóit az idén januárban régészetiileg védetté nyilvánított (2005 óta műemlék) lussoniumi római táborba, valamint a márciusban műemlékké vált murgai és bátaapáti evangélikus templomokhoz.

Paks-Dunakömlőd, Lussonium erődje

NAGY LEVENTE

A közigazgatásilag Paks városához tartozó Dunakömlőd településtől keletre, a Bottyánsánc (Sánc-hegy) fennsíkján helyezkedik el a római korban Lussonium nevet viselő segédcsoport-tábor. Észak, nyugat és dél felől több (valószínűleg) mesterségesen kialakított terasz, míg kelet felől – a Duna által évszázadok során alámosott part miatt – szakadék határolja. A római tábor maradványai *Visy Zsolt* 1969, 1972, illetve 1987 óta folyamatosan tartó ásatai révén váltak ismertté, a Sánc-hegy azonban már a korai és a középső bronzkor, a nagyrévi és vatyai kultúrák idején is lakott volt. A dunakömlödi Sánc-hegy a Vak Bottyán által épített palánkvár sáncairól kapta a Bottyánsánc nevet. A palánkvár 1705-ban épült, de a kurocok csak egy évig tudták itt tartani magukat. A vár elszenesedett gerendáinak nyomai megfigyelhetők voltak a római erőd északi falának tetején és a déli részen, az észak-déli út nyugati oldalának felső rétegében is.

A római katonai tábor legkorábbi palánkperiódusa az északi falhoz tartozó védőárkokból előkerült terra sigillata edények alapján a Kr. u. 1. sz. közepén, Claudius császár uralkodása idején (41-54) épült. Az előkerült kerámiaanyag, valamint egy 134 után kiadott katonai diploma-töredék tanúsága szerint valószínűleg még a 2. században is használták, északi kapujának rekonstrukciója a helyszínen megtekinthető. Az erődben állomásozó legkorábbi ismert gyalogcsoport a cohors I. Alpinorum peditata volt, amely Domitianus császár idejétől (81-96) talán a 166-180 között folyt markomann háborúig tartózkodott itt.

A palánktábor ismeretlen időpontban (feltehetően a markomann háborúk után) kőtáborrá építették át, Lussonium következő helyőrsége, a cohors I. Alpinorum equitata lovascsoport állította Volusianus császár (Kr. u. 251-253) szobrának talpatát, amelyet a régészek 1972-ben a falu plébániájának udvarán fedeztek fel. A szobor a 3. századi kőerőd tábormentéjében állhatott.

Legjobban az erőd tetrarchia, vagy I. Constantinus

„Az erődben állomásozó legkorábbi ismert gyalogcsoport a cohors I. Alpinorum peditata volt, amely Domitianus császár idejétől (81-96) talán a 166-180 között folyt markomann háborúig tartózkodott itt.“
Lussonium római tábor déli kapuja dél felől

Fotó:
Nagy Levente

császár idején átépített késő római periódusait ismerjük, a kőből készült épületek fennmaradt és bemutatott maradványai ebből az időszakból származnak. Az erőd keleti falát az erózió elpusztította el, mivel a Sánc-hegy fennsíkja, ahol a 250 m hosszú erőd helyezkedik el, jelenleg már csak 50 m széles. Mivel a nyugati faltól az északi és a déli kapu csak 20 m távolságra helyezkedik el, feltételezhető, hogy a fennsík a római korban sem volt a mostaninál sokkal szélesebb, így az erőd – a megszokott alaprajzi típusoktól eltérő módon – eredetileg is téglalap alakú lehetett. A késő római építési fázishoz kapcsolódó kőerőd északi falának előterében négy védőárok húzódott, két árok maradványai az erődbe felvezető út mentén ma is láthatók.

A legjelentősebb építészeti maradványok a déli kapu zónájában állnak. A déli erőd fal mögötti fa oszlopsoros katonai barakk, valamint a kapu mögé, az észak-déli irányú útra a 4-5. sz. fordulóján vagy az 5. sz. első harmadában ráépült torony falmaradványai *H. Vladár Ágnes* tervei alapján 2002-2003 óta helyreállítva és bemutatva várják a látogatókat. Bemutathatók a kapun átvezető észak-déli út maradványai is, kőzúzalékból és téglatörmelékéből álló burkolattal (különleges leletként említendő meg az észak-déli irányú úton talált töredékes mérföldkő, amelyet eredetileg Aquincumtól 88 mérföld távolságra állítottak fel).

A késő római erőd falának belső oldalán húzódó épületsor egyik több helyiséges épületéhez faoszlopos tornác csatlakozott, az oszlopok a helyszínen helyreállítva láthatók. Miután az épület elpusztult, részben mellette, részben romjain egy cölöpvázaz épületet emeltek, amelyet az ásató az 5. sz. első felére keltezett. Az egyik legkülönlegesebb, fontos történeti forrásértékkel is bíró épületmaradvány

az 1995. évi ásátások során került elő a déli kaputól néhány méterrel északra. A kapun át az erőd belsejébe bevezető észak-déli irányú útra a 4. század végén – 5. század első felében ráépítettek egy 10 x 9 m kiterjedésű, 2,3 m falvastagságú kőtoronyt, amely az erőd legkésőbbi építési fázisához tartozik. Az eredetileg talán több emeletes torony a közelben talált, kora népvándorlás kori leleteket tartalmazó két sír alapján megérthette az 5. század 30-as – 40-es éveit, a pannoniai határvédelmi rendszer végső összeomlásának, és a terület hun fennhatóság alá kerülésének idejét.

A katonai táborhoz tartozó polgári település (vicus) eredetileg legalább három oldalról körülvette a katonai tábor, de a löszfal eróziója miatt jelenleg már csak a tábortól északra és délre található meg a maradványai. A tábor déli kapujának déli szomszédságában a 1998 és 2000 között *Beszédes József* vezetésével folytak eredményes ásátások, a tábortól északra 1969-ben terepbejárás során egy 157-ben kiadott katonai diplomatöredék került elő, amelynek másik felét – ilyenek a véletlenek – az ásátás során az egyik lakóépület területén találták meg. 1815-ben a Sánc-hegyről erózió miatt lezuhant romok között két Iuppiter Dolichenusnak szentelt háromszög alakú fogadalmi bronztáblát találtak, amely a védett lelőhely eddigi legjelentősebb leletének számít (Iuppiter Dolichenus szentélye feltehetően a vicus területén állt): a bronztáblák középső képmezőjében a bikán álló isten, körülötte az egyik táblán Castor és Pollux, Iuno Dolichena, Sol és Luna égitest-istenek, a másik táblán Sol és Luna mellett Victoria, Mars és Hercules láthatók.

A római erőd védetté nyilvánítási dokumentációja *Vízy Zsolt* kutatásai alapján készült. ■

A „rejtett kincseink” jegyében

Április 18-án, a Műemléki Világnapon az ország több mint 200 különleges műemléke, kiállítóhelye nyitotta meg kapuit díjmentesen a látogatók előtt. Több helyen szakvezetéssel és külön programokkal is készültek a Húsvét utáni szombatra, az akcióhoz csatlakozó szálláshelyek pedig kedvezményeket kínáltak a vendégeknek.

Enapon – a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága kezdeményezésére, a Magyar Turizmus Zrt. együttműködésével – a Kulturális Turizmus Éve szlogenjének – „Itthon láss csodát!” – eleget téve, az ország számos rejtett kincsét ismerhették meg díjmentesen a látogatók, többek között népi műemlékeket, tájházakat az Órségben, Aggtelek, a Velencei-tó és a Zemplén vidékén. Kevésbé ismert, ám igazi kuriózumok megtekintésére is lehetőség nyílt: például a pincesor Cákon, a gótikus Oskolamester-ház Pásztón, a Kékfestőház Szendrőn és a Meseház Békéscsabán. A szerencsi, az ozorai, a simontornyai, a sárvári, boldogkői, a füzéri és a várpalotai várak megújult részekkel, kiállításokkal várták a látogatókat.

Számos kastélymúzeum is csatlakozott az akcióhoz, többek között Fertődön az Esterházy-, Kőrmenden a Batthyány-, Dégen a Festetics-, Füzérradványban a Károlyi-kastély. Sokan látogattak el az Oroszlányi Bányamúzeumba, a majki remetiségbe, Komáromba, a Monostori erődbe, Vasvárra, Mezőhegyesre, vagy éppen Gorsiumba.

Boldogkőváránál a várban még kiállítás is nyílt a Műemléki Világnapon „A reneszánsz világa, a vi-

lág reneszánsza” címmel. Itt láthattunk harcászati eszközöket, korabeli könyveket, metszeteket, térképeket és olyan könyvritkaságok segítségével ismerkedhettünk meg, mint a nürnbergi Schedel krónika (1493), amelynek lapjain jelent meg például Buda első ismert ábrázolása – az illusztrációk metszésében többek között Dürer is részt vállalt. Igazi kuriózumok voltak a korai könyvnyomtatás gyönyörű darabjai, a németalföldi mesterek munkái, vagy az újonnan kialakuló reformáció nagy alakjainak korai nyomtatott munkái, mint például Temesvári Perbál, Pázmány Péter vagy Káldi György művei.

Az akciónappal a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága, mint főszervező és ötletgazda hagyományt kíván teremteni, hogy a Műemléki Világnap – amelyet eddig csak a műemlékes szakma ünnepektől – mindenki ünnepevé váljon, amikor érdemes útra kelni és megnézni a régmúlt korok akár közvetlen közelünkben lévő, akár távoli országrészekben található építészeti emlékeit. Az akciónapon szálláskedvezmények is várták a vendégeket. A Magyar Turizmus Zrt. közreműködésével népszerűsíti a kezdeményezést a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága.

Beregi-Nagy Edit

Kánai menyegző – secco

a külső-ferencvárosi Szent Kereszt plébániatemplomban

GULDEN EMESE

A templom története és díszítése
A külső-ferencvárosi Szent Kereszt plébániatemplom alapkövét 1929. október 13.-án tették le és 1930. szeptember 14.-én szentelte fel Serédi Jusztinián hercegprímás, Szent Kereszt ünnepén. A templom *Fábián Gáspár* tervei alapján épült.

A neoromán, latinkereszt alaprajzú háromhajós, álbazilikális templom két harangját 1930. szeptember 7.-én szentelték fel. Orgonáját a pécsi Angster gyárban készítették 1930-ban, felújítása jelenleg folyamatban van.

A mellékhajók alsó szintjén hat, illetve az északi oldalon, a kereszthajón két ablakkal kiegészülve nyolc félköríves ablak világítja meg a templomot. Az ablakok ólomkeretes üvegmozaikjait, amelyek a kereszttúti stációkat jelenítik meg, *Zsellér Imre* készítette. A templom egyik ékköve a szentély három gyönyörű üveglakka, melyek új változatát *Dr. Szabó Zoltán atya*, festőművész tervezte, és 1994-ben készültek el. A három ablak hat képén Mária életének fontos mozzanatait jelenítik meg.

A templom eredeti falképeit 1933-35 között festette *Muzsinszki Nagy Endre*. Ezek a falképek azonban sajnos az 1945-ös és '56-os események miatt elpusztultak, a szentély üveglakkaival együtt. (A külső – ferencvárosi Szent Kereszt plébániatemplom (IX.

„A secco-n két mozzanatot ábrázolt egyszerre zseniálisan a festő: amikor Jézus a vizet borrá változtatja, kezét „áldásra“ emelve, a vizet korsókba mérő szolgák felé fordul, akiket a kép jobb alsó sarkában látunk és a másik jelenet, amikor Mária szól Jézusnak, hogy elfogyott a bor.“

Üllői út 145.) története, kiadta: Szent Kereszt Plébánia, 2007) Az elpusztult falképek helyett 1952-ben, 1959-ben és 1975-ben új témájú falképeket festettek. Ezeket 1998-99-ben restaurálták. A szentély ornamentális festését *Pap László*, a hajóét *Sarsánszki István* festette, az alakokat pedig *Dienes Jenő* készítette. Az új témák: az apszisban Krisztus a kereszttel, Mária, Keresztelő Szent János, az angyalok, a négy nagy próféta és a földi egyház képviselőinek körében. A diadalív közepén Isten Báránya, a szentélynégyyszög két oldalsó falán felül pedig Római Szent Kelemen és Mórús Tamás tondó arcképe. A jobboldali mellékhajó Jézus Szíve oltár felett a Kenyérzaporítás secco, fölül a három kassai vértanú tondóképe (KŰHÁR – SZUNYOGH 1940. 277-279), a templom jobb oldali falán a Golgota jelenet, a baloldali mellékhajó Szűz Mária oltára felett pedig *Légrády Sándor* Kánai menyegző képe kapott helyet, legfölül a Gyermek Jézus két bölccsel tondó képpel. A két mellékhajó szentélyre néző zárófalain Szent István vértanú és X. Pius pápa tondó arcképe látható.

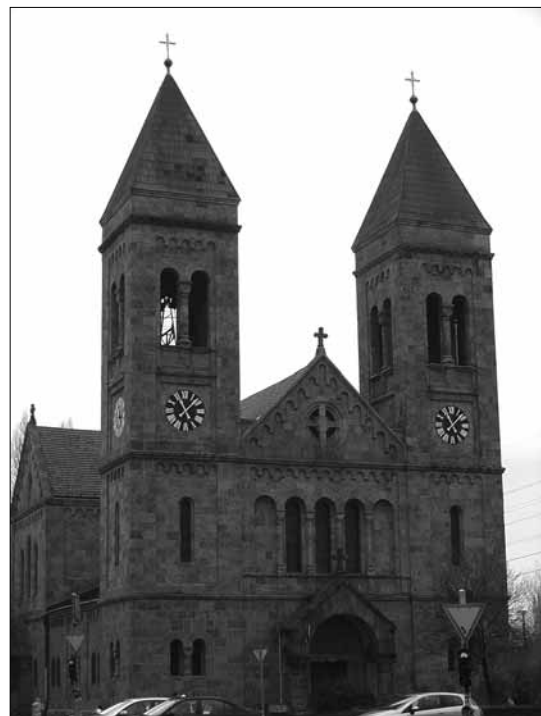
A Kánai menyegző secco

A Bibliai történet Jézus első csodatételét írja le. (JN 2, 1-10). A lakomajelenet az oltáriszentségre való utalása miatt a középkor óta kedvelt ábrázolás volt. A kép egyik első ábrázolása az 5. századi római Sta. Sabina templom fa kapujának 18 táblája közt látható. (GRABAR 1968.142-144.) A 11. században készült Bernward – oszlop csavarodó képsorozatának egyik jelenete szintén a Kánai menyegző csodája. A téma további híres ábrázolásai Giotto di Bondone falképe a Padovai Aréna kápolnában 1304-05-ből, Paolo Veronese festménye 1563-ból, valamint Giorgio Vasari Budapesti Szépművészeti Múzeumban levő képe, 1566-ból.

A secco-n két mozzanatot ábrázolt egyszerre zseniálisan a festő: amikor Jézus a vizet borrá változtatja, kezét „áldásra“ emelve, a vizet korsókba

Alapkövét 1929 októberében tették le és 1930 szeptemberében szentelte fel Serédi Jusztinián hercegprímás

A fotókat a szerző készítette

mérő szolgálak felé fordul, akiket a kép jobb alsó sarkában látunk és a másik jelenet, amikor Mária szól Jézusnak, hogy elfogyott a bor. Igen érzékenyen ábrázolta Légrády Sándor, ahogy Mária gyengéden megérinti Jézus kezét. Jézus jobb kezének mutató, és Mária jobb kezének kisujja érintik egymást. Szomorú sors várt azonban Légrády Sándor (1906-1987) grafikus, ötvösművész, festő monumentális alkotására. Alig negyvenhat évvel megfestése után restaurálni kellett, mert a sekrestyéből a fűtetlen templomba kiáramló, felszálló meleg levegő éppen a secco-n csapódott le. A festék olymértékben pergett le, hogy a restaurálás egyben rekonstrukció is volt, hatalmas feladat és szakmai kihívás elé állítva ezzel Szabó Zoltán atyát. Megtisztelőnek érzem, hogy gyerekkorom óta ismerhetem Zoltán atyát, és így személyesen tőle tudhattam meg a restaurálás menetét: a még meglévő festékanyagot meg kellett kötni, hogy a képet letisztíthassa a szennyeződésektől. Paraloid B 72 5%-os oldattal rögzítette a képet, ezután víz és szalmiákszesz oldattal letisztította a szennyeződést, majd a szalmiákok kimosata a képből. Ezt követően kielemezte, hogy az eredeti kép kötőanyaga olaj volt, így nem temperával vagy plectol (szervetlen) kötőanyagú festékekkel, hanem olajfestékekkel kellett a képet „újrafesteni”. A legnagyobb nehézséget az arcok okozták. A legfűtőbb változtatás, a képen, hogy a templomban mindenhol jelenlévő arany háttér helyett a restau-

rátor kék eget festett felhőkkel, mely még különlegesebbé teszi a képet környezetében. A plébánia minden secco-t így tervezett restaurálni, de a másik két kép sajnos a rohamosan romló állapota és a pénz hiánya miatt már nem születhet újjá. Helyükre új képeket terveznek.

Utószó

A templom a Ferencvárosi Önkormányzat helyi védelem alatt álló épülete 1998 óta. Kutatásom során kiderítettem, hogy a festő fia, *Légrády Csobán Ákos* kezeli édesapja hagyatékát, és tőle tudtam meg, hogy a restauráció alig változtatott valamit a képen. A hagyatékából sajnos nem kerültek elő tervek, vázlatok, előkészítő kartonok a szekcióhoz, de amennyiben Légrády Ákossal bármit találunk, az jelentősen bővítheti a szekciónál és Légrády Sándor művészetéről alkotott képünket.

Bibliográfia:

A külső-ferencvárosi Szent Kereszt plébániatemplom (IX. Üllői út 145.) története, kiadta: Szent Kereszt Plébánia, 2007

Grabar, André: *Christian Iconography – A Study of its Origins*, Princeton University, 1968. Princeton, 142-144. o.

Kühár Flóris és Szunyogh Ferenc (szerk): *Az egyház szentjei*, Palladis R.T. Kiadása, Budapest 1940. 277-279. o. ■

Egy év alatt készültek el a Skanzen Örökség Program első fejlesztései

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban ünnepélyesen átadták az európai uniós támogatással megvalósult új bejárati épületet és a Skanzen Vonatot. A Skanzen Örökség Program az első az Új Magyarország Fejlesztési Terv kiemelt kulturális projektjei közül, amely már megvalósult elemeknél tart. A Skanzen Vonat és a múzeum új bejárati épülete egyszerre őriz historikus értékeket, és szolgálja ki a mai múzeumlátogatók mindennapos igényeit. Jövő tavaszra felépül a program következő eleme, az Észak-magyarországi falu tájegység is. Az ünnepségen *Cseri Miklós* főigazgató köszöntője után *Hiller István* oktatási és kulturális miniszter, és *Szabó Imre* kör-

nyezetvédelmi miniszter üdvözölte a Skanzenben megvalósult fejlesztést. A szónokok egybehangzónan megerősítették, hogy a Skanzen Örökség Program különleges és példaértékű a magyarországi beruházások között. Köszöntőt mondott *Steiner Pál* a Közép-magyarországi Fejlesztési Tanács elnöke és *Dietz Ferenc*, Szentendre polgármestere is, kiemelve a Skanzenben megvalósuló fejlesztések előnyös hatásait a régiós és kistérségi turizmusra. A protokolláris események után mindannyian felszálltak a Skanzen Vonatra, hogy elsőként tehessék meg a 2,2 km-es utat az új bejárati épülettől a látványtárig, vonatablakból véve szemügyre a szabadtéri múzeum négy évtized alatt felépült tájegységeit.

Ópusztaszeri emlékpark: új arculat, új programok

Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark új és megújult programokkal, új logóval és szlogennel, valamint átalakított tájékoztató kiadvánnyal várja áprilistól a látogatókat, akik hamarosan éves bérletet is válthatnak a park rendezvényeire – mondta az emlékpark vezetője, *Horváth Gábor*, kiemelve, hogy az elmúlt évek sikeres rendezvényei idén is várják a látogatókat. Az igazgató hangsúlyozta: tisztában vannak azzal, hogy a parkot egyfajta „fal” veszi körül, amelyet elsősorban az árak emeltek „le-

bontására” létrehozta egy kártyát. A hamarosan 3900 forintért megvásárolható Feszty-kártyával tulajdonosa egy éven át ingyenesen vehet részt a park rendezvényein és térítésmentesen nézheti meg a Feszty-körképet is. A sorszámozott kártya első példányát már kedden átvehette Feszty Árpád unokája, *Feszty Zsolt*, aki ígéretet tett arra, hogy a park nagyköveteként a jövőben népszerűsíti majd az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkot.

(MTI)

Időüzenet

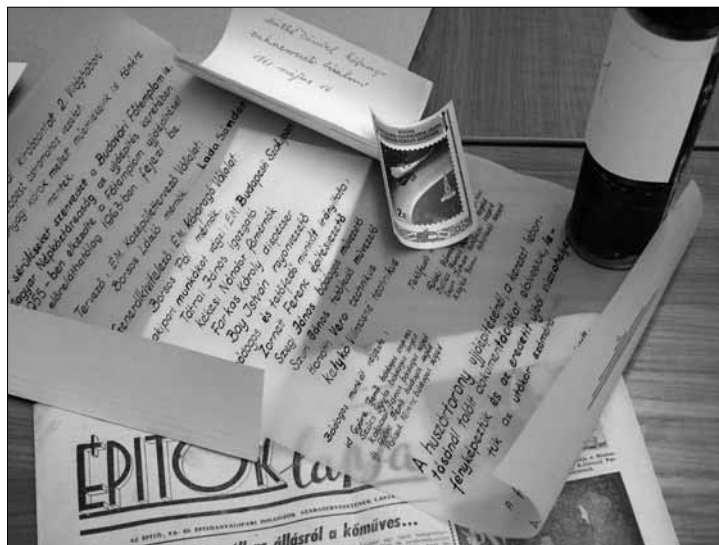
avagy mit talált a restaurátor templomtoronyban

SZEBENYI NÁNDOR

A Koronázó Főtemplom, közismertebb nevén Mátyás-templom, legutolsó homlokzati rekonstrukciója közel negyven éve, 1965-ben készült el. (1) Cél, a háborús károk, majd az 1956-os forradalom során keletkezett sérülések felszámolása volt.

Borsos László az akkori restaurálás és helyreállítás tervezője 1957-ben elismeréssel, de ugyanakkor kritikával is szövelt elődjének, Schulek Frigyesnek a 19. század végén megvalósított alkotásáról. „A templom harmonikus és művészi alkotás, melynek újra áldott formái méltóak az eredeti épülethez“ (2) mondta, majd hozzátette: „Az újjáépítésnél alkalmazott, meleg aranyárga tónusú, bácstoroki kő azonban nem bizonyult időállóknak. Már 1904-ben újra felkerült az állvány, hogy a mindenhatónak hitt fluatózással mentsek meg a további romlástól. Ez az eljárás azonban nem vezetett eredményre. A kőfelületen keletkezett vékony, üvegszerű kéreg alatt csak annál erősebben folyt a fagy őrlő munkája, és így újabb restaurálásra lett szükség. 1936-1944-ben folytak az újabb munkák, amelyek a második világháború miatt a teljes befejezés előtt félbeszakadtak.“ Borsos László számolt be arról is, hogy Schulek János által irányított munka során, a Mátyás-toronyon „a toronysisak, a lépcsőtornyok összes köveit, a toronytest ablakhátainak számarhátíves keretezéseit, a déli előcsarnok gazdag kőcsipkés köveit s a nyugati oromzatot fagyálló haraszi kemény

mészköből építették újra, s restaurálták a déli homlokzatot“.

A templom a világháború alatt ismét jelentősen károsodott. A háború után először csak állagmegóvási munkákat végeztek, majd „1954-ben az építészeti miniszter javaslatára a minisztertanács a templom helyreállítását határozta el. A restaurálás a Schulek Frigyes tervezte állapot visszaállítását tűzte ki céljaul.“ Még ugyanezen év májusában a Mátyás-toronyon megkezdődtek a helyreállítási munkák. „A restaurálást Borsos László vezeti. Az állványok Molnár József tervei szerint készültek. A munkálatokat a 15/1 kőfaragó vállalat dolgozói végzik, Nick Endre irányításával. A torony helyreállításához 180 m³ követ használtak fel.“

A kőfaragó munkákkal párhuzamosan készült a bádогоzás és a tetőfedés is. Amikor a huszártorony bádогоfelületét megbontották, Schulek Frigyes idejében elhelyezett iratokra bukkantak. Bizonyára ezek a megtalált üzenetek, vagy talán az akkor még továbbélő iparos hagyományok ösztönözhatték a közreműködőket arra, hogy elődeikhez hasonló módon cselekedjenek – ők is üzentek az utódoknak. Köszönhetően az egyik jelenlétűnek, a ma 90 éve felé járó Fauföder Jenőnek – egykori munkatársamnak – megismerhettem mindazokat, akik részt vettek a negyven éve végzett munkákban. Mielőtt ugyanis a Reneszánsz Zrt. a most folyamatban lévő rekonstrukciót megkezdte, átadta számomra az akkor megtalált és az újonnan elhelyezett iratok általa készített és megőrzött fényképmásolatait.

Az egyik, az 1961-ben íródott üzenet szerint: „A hitleri fasiszták által kirobbantott 2. világháború Budapest ostromához vezetett. A hatalmas anyagi károk mellett műemlékeink is tönkre mentek. Súlyos sérüléseket szenvedett a Budavári főtemplom is. A Magyar Népköztársaság az újjáépítés keretében 1955-ben elkezdte a Főtemplom újjáépítését, s előreláthatólag 1963-ban fejezi be. Tervező: É. M. Középponttervező Vállalat: Borsos László, mérnök.

„A buszártorony újjáépítésénél, a kereszt lebontásánál talált dokumentációkat elolvastuk, lefényképeztük, és az eredetit újból visszabelejtettük az utókor számára.

A fényképezést Fauföder Jenő végezte.“

A buszártorony kereszt alatti gömbjébe rejtett rézkapszulák

Jegyzetek:

(1) Borsos Lajosné: Beszámoló a Mátyás-templom belső helyreállításáról. – Műemlékvédelem XIII/1. 1969. (18. old.)

(2) Borsos László: A budavári főtemplom helyreállítása. – Műemlékvédelem I/2. 1957. (110.-113. old.)

Generálkivitelező: É. M. Kőfaragó Vállalat; Borsos Pál mérnök. Szakipari munkákat végzi: É. M. Budapesti Szakipari V

A vállalati dolgozók nevek felsorolásától itt eltekintenek, csak azokat említeném, akiknek kétkezi munkájával a mostani felújítás során találkozhattuk. A „Bádogos munkát végezte: id. Györe János bádogos csop. vez. Szűcs Gyula bádogos segéd Kalocsai János bádogos segéd ifj. Györe Jenő bádogos segéd Pálcsék Ferenc bádogos segéd. Tetőfedő munkát végezte: Füleki János tetőfedő csop. vez. Béles János tetőfedő segéd Szuri István tetőfedő segéd Klajkó János tetőfedő segéd.“

Ezt az emlékiratot az alábbi sorokkal zárták: „A huszártorony újjáépítésénél, a kereszt lebontásánál talált dokumentációkat elolvastuk, lefényképeztük, és az eredetit újból visszahelyeztük az utókor számára. A fényképezést Fauvédér Jenő végezte. A történelmi kor számára lejegyezte Simon Imre ép. vez. Budapest, 1961. év május hó 15.-én.“

Amikor ezt az iratot megszerkesztették, akkor még 1963-ra tervezték a munkák befejezését, de az 1965-re tolódot.

Nos, Fauvédér Jenőnek köszönhetően nem okozott meglepetést, amikor a huszártorony kereszt alatti gömbjébe rejtett, az emlékiratokat védő réz kapszulákat megtaláltuk. Amit azonban ő sem tudhatott, az általa ismert kettő mellé további kettőt tettek. Az egyikben két napilap rejtőzött, ezek egyike ünnepi kiadás, Gagarin űrutazásáról számol be. A másikba, és számunkra ez a fontos, a bádogosok, többek között az általam még ismert *Györe János* és *Kalocsai János* fényképét helyezték, el. Kiegészítve Kalocsai János kis kurta fehér ruháskát viselő kislányának fényképével, egy töltőtollal, és ha jól emlékszem egy bérelszámoló lappal.

A negyedik kapszula az 1882-ben írott, és 1961-ben visszahelyezett emlékiratokat őrizte. Egyik szerint: „Isten és B. Sz. M. Magyarország Védasszonyának Dicsőségére Első Ferencz József Ausztriai Császár Magyarország apost. Királyának dicsőséges uralkodása alatt Krisztus urunk születése után való egyezer nyolcszáz nyolcvankettedik évben épült ezen szentélytornyocska. Midőn a római keresztény közönséges anyaszentegyházat XIII. Leo pápa Őszentsege, az esztergomi érseki főegyházmegyét Simor János bíbornok hercegprímás kormányozták: lévén Magyarországnban e. i. sz. miniszterelnök: Borosjenői Tisza Kálmán Vallás és közoktatásügyi miniszter: Trefort Ágoston Budapest főpolgármestere Ráth

Károly Polgármestere Kammermayer Károly.

Készítették pesti Schulek Frigyes tanárnak tervei szerint: budai Eizenberger Imre ácsmester és budai Hászmánn János bádogosmester.“

Az irat, amelyet viaszpecséttel láttak el, még felsorolja az építésre felügyelő bizottságot, melynek tagja volt, többek között *Feszl Frigyes*, *Máltás Húgó* fővárosi osztálymérnök, *Steindl Imre* építész-tanár és *Zsigmondy Gusztáv* kir. főmérnök.

Egy másik iratból megtudjuk továbbá azon mérnökök és iparosok nevét, akik a munkákban közvetlenül vettek részt. „Az építkezésnél ez idő szerint működnek: Herbász Antal építésvezető, Lers Pál főmérnök, Barcza Elek segéd építész, Orosz János segéd építész, Turonyi Géza építész, Bernthaller Károly építő pallér, Rózsa Ferencz szobrász, Rózsa István szobrász.“ Ők mindannyian aláírásukkal szerepelnek.

Az elkészült huszártoronyt ünnepélyesen adták át, a csúcsán lévő aranyozott kereszttel együtt. „Ezen kereszt megváltásunk diadaljele megáldatott 1882 évi május 23 án, és a szentélytoronyra feltűzetett: 1882 junius 3 án.“

Aláíró: „Nagyboldogasszonyról címzett budavári főplébánia plébánosa: Ráth József apát kanonok. A kereszt megáldásának szent ünnepélyén jelen voltak Trefort Ágoston Miniszter úr képviselőjében Dr. Hegedűs Lajos mk. ministeri Tanácsos Dr. Forster Gyula osztálytanácsos“

És ott voltak a közreműködő iparosok is. Ők nyomtatott vagy kézírásos, talán éppen akkor rögtönzött, főként németnyelvű névjegykártyáikkal örökítették meg az utókor számára jelenlétüket. Jelen lehetett: Herbász Antal építésvezető és kőfaragó 1882. juni. 2.; Bernthaller Károly építő pallér 1882. május 25; Einzenberger Imre ácsmester II kerület Nagyrokus utza; Kmer István Falentin József mint felügyelő Budapest 1882 május ho 27 én; Johann Haszmann bádogos (Sprengler-Meister) 1882. Az ő nyomtatott névjegykártyájáról azt is megtudjuk, hogy lakása és/vagy műhelye Budapesten az I. kerületben, a Tabánban az Attila-utca valamelyik házában volt. Sajnos a házszám olvashatatlan, legalábbis a Fauvédér Jenőtől kapott fényképen az. Segédei közül Reischl Josef, aki 1869 augusztus 17.-én született, 1882 július 2-án írta névjegyét. Varnusz Josef, a másik segéd születési helye szintén olvashatatlan, de azt tudjuk, hogy ő 1854. október 27-én született. Űzent 1882. junius 1-jén Venzel Kugler, továbbá Rózsa Ferencz szobrász és fia Rózsa István 1882 május hó 23.-án, Ők magyarul és németül is.

A kapszulába tették akkor a templom pecsétjének vörös viaszlenyomatait, továbbá a szakma jelképeként két szeget, három vörösréz szegecszet és egy cigarettát. Sőt arról is gondoskodtak, hogy az utódok megismerjék az akkori életkörülményeket. Mert ki találhatta volna meg a Neues Pester Journal 1881. október 31-i számát, benne a „Wie wir wohnen“ c. cikket, ha nem egy bádogos vagy tetőfedő? Aki, ha tud németül, ma elolvashatja, hogy az 1881. évi népszámlálás szerint Budapest lakosainak száma 370 767 fő volt. A növekedés 1870-hez képest 90 418 fő, azaz mintegy 3% évente. A fővárosban akkor 1269 utat és teret számláltak, a beépített telkek száma pedig meghaladta a tízezret. Budán 4181, Pesten 6110 lakóház volt.

Nos, ennyit röviden a 19. század végi fővárosról. Nézzük a jelent.

A huszártorony hamarosan elkészül. Bizonyára visszahelyezik a négy kapszulát. És gondolkodhatunk azon is, hogy mit üzenjünk mi az utódoknak. ■

Késő Árpád-kori faépítészet Vácott

MÉSZÁROS ORSOLYA

Épített örökségünk különös és jó állapotban megmaradt emléke, egy késő Árpád-korra, Anjou-korra keltezhető faház maradványa került elő Vácott 2009 tavaszán.

Vác belvárosában a mélygarázs jelenleg folyó építkezéseinek megkezdése előtt a történeti város mintegy 3500 m² kiterjedésű, egybefüggő területét tartuk fel. A helyszín a középkori német városrész Hatvani kapuhoz közeli, a városfalon belüli területére esett. Ezen a területen a modernkor előtt több korszak emléke hagyott nyomot. Kezdetben késő Árpád-kori szálláshely széle volt, a korabeli gödröket és vermeket széles árokrendszer védte. Később, a 14-15. században Vác határai kitágultak, területünk is jobban benépesült: a városközpontban álló épületek hátsó kertjeit foglalhatta magában. Kutak, tároló gödrök mellett néhány sövényfalú és tapasztott oldalú ház maradványai kerültek elő. A területet később, a török idők után is lakták, bár sohasem oly mértékben, mint a Fő teret és az azt körülölelő utcasort.

A fenti objektumok között nem mindennapi lehetnek minősül az a középkori faépítmény, amelynek fennmaradásáról a terület egyik régi kútja gondoskodott. A faház 2,6×2,5 méter kiterjedésű volt, és mintegy 100 cm magasságig teljes épségben megmaradt. Alapozásaként kemény, mesterségesen kialakított kavicságyat képeztek ki, erre fektettek négy, erős 20×20 cm vastagságú, 260 cm hosszú gerendát, amelyeket csapolással illesztettek egymásba. A gerendaváz négy sarkában, valamint a talpgerendák felezőpontjain fészkeket alakítottak ki, amelyekbe cölöpöket eresztettek, ezekhez illesztették hozzá kívülről a talpgerendákkal azonos hosszúságú deszkákat. Ezek képezték az építmény falát. A házat szabályos, feltehetően ennek céljára kialakított gödörbe építették, így nem volt szükség arra, hogy a nagyméretű deszkákat hozzászegezzék a cölöpökhöz, hiszen azokat a gödör fala és betöltése a cölöpökhöz préselte. Igaz ugyan, hogy a gödörnek külső nyoma, betöltése nem volt megfigyelhető, ez azonban annak következménye lehet, hogy az építmény fölött egykor épület, illetve emelet állhatott, amelyet – és részben alépítményünket is – egy 20. századi emésztő elpusztított.

Az építmény padlóját deszkapadló burkolta. A meglehetősen széles és a gerendaszerkezettől eltérő fából hasított padlódeszkákat hozzászegezték a talpgerendákhoz. A ház középvonalába a párnafához hasonló, de kör keresztmetszetű, jól megmunkált, karcos és hosszú cölöpöt fektettek le, amelyre keresztben helyezték rá a pallókat. A fapadlókat csak a szélső gerendákhoz szögezték hozzá, a párnafához nem. Érdekes, hogy a párnafát nem illesztették

tökéletesen a talpgerendákba, azaz felülete magasabbra emelkedett a talpgerendák felületénél, ebből adódóan a padló középvonala gerincszerűen kiemelkedett, míg a ház oldalai felé egészen enyhén lejtett. A feltárás azt az állapotot találta, amikor a párnafa már eltört és besüllyedt, így a padló felülete szinte tökéletesen sík lett. A padló a ház északi oldalán felszakadt, onnan korabeli, rendkívül jó megtartású bőrdarabot, ruhadarab részét találtuk, amely a fapadló és az alapozás kavicságya közé szorult a ház építésekor.

A helyiségnek nyílása nem maradt meg, ám egy létra maradványa igen, valószínű in situ helyzetben. A létra az építmény déli oldalán befelé felé dőlve állt, a ház betöltése tartotta meg ebben a pozícióban, később – noha alátámasztottuk – egy alkalmas pillanatban sajnos kiszakadt a deszkafalból. Illesztési pontjai nem kerültek elő, úgy tűnik, hogy csak nekitámaszkodott a talpgerendának. A létra két függőleges tartóoszlopa, s köztük három fok maradt meg.

Vajon mi lehetett a szerepe faépítményünknek, amely legalább kétfajta fából készült, jól elkészített deszkafala, szegezett fapadlója volt, és létrán lehetett megközelíteni? A kérdésre egyelőre nem tudunk határozott választ adni, annyi azonban bizonyos, hogy valamilyen helyiségnek, építménynek lehetett alsó szintje – a felette álló házból ugyanakkor egyáltalán nem maradtak nyomok. Érdekes körülmény indokolja a faház fennmaradását. Az objektum ugyanis egyszerre került elő egy szorosan mellette álló kúttal, sőt, mivel a kút feneké nem sokkal mélyebb a faházénál, sokáig úgy tűnt, hogy a két objektum egyidős. A leletek és a megfigyelések azonban mégsem ezt igazolták. A kútnak mindössze két, szabályosan kialakított in situ kősora maradt korunkra, alatta erős és jól megépített gerendaszerkezettel. A gerendákat, amelyek szintén két sort képeztek, csapolással illesztették egymásba, s ezek tetejére helyezték és építették fel a kút kőfalát. Gerendaszerkezete részben a ház

A faépület és a kút kelet felől bontás közben. Bal oldalon a létra maradványa

A faház és a kút gerendaszerkezete

A felvételeket a szerző készítette

nyugati talpgerendáján nyugodott. A kút megásához szükséges kútaknát, amely kissé belenyúlt a ház légterébe, deszkákkal bélelték. Ennek ellenére a kút és a ház közötti területet nem választották szét, illetve deszkabélést ide nem helyeztek. Ezen a ponton a ház deszkafala sem maradt meg, nem tudni, vajon a kút építésekor bontották-e el. A ház és a kút egyidejű használatát kizárja az a lényegi megfigyelés, amely a ház tökéletesen bolygatatlan betöltését tanúsítja: mind a felső, mind az alsó részből a 13-14. század fordulójára keltezhető kerámiák (fazekak és fedők), ugyanakkor a kút alól és aknájából mintegy 300 évvel későbbre keltezhető

edények kerültek elő. A kút deszkabéleltű aknáján kívül, de feltehetően annak megtámasztására szolgált a másodlagosan ide helyezett, vélhetően 14. századi bordatagozat.

A talány egyelőre sok, mégis önmagáért beszél az a szerencsés körülmény, hogy a kora-újkori kutat – talán szándékosan, talán véletlenül – a korábbi ház mellé építették, és a folyamatosan átszivárgó víz őrizhette meg ilyen állapotban. A kút korábbi sorsáról, s arról, hogy a faház idejében mi volt helyén, nem tudunk. A kút fenéke, víznyerő szintje többé-kevésbé megegyezik a terület többi korabeli kútjának szintjével, míg a faházzal körülbelül egykorú, illetve 15. századi kút alja mintegy 2,5 m-rel mélyebb azokénál. A faház használata idején tehát a terület víznyerő rétege mélyebben húzódtott, a ház szárazon állt, víz nem érte.

Faházunk rendeltetését leletei nem határozzák meg, az mégis nyilvánvalónak tűnik, hogy valahonnan felülről közelíthették meg, építmény állt fölötte. Talán inkább gazdasági, mintsem hajlék szerepet lehet neki tulajdonítani. Ha tároló helyiségként, pincként szolgált, meglehetősen jól kitisztították, de kénes és szerves anyaggal teli betöltésének vizsgálata még sok újdonságot tartogathat számunkra. A feltárt területen hasonló jellegű faépítmény, vagy annak nyomai nem kerültek elő. Maradtak fa-, föld-, tapasztott falú építmények maradványai, de több faház nyomát nem ismerjük. ■

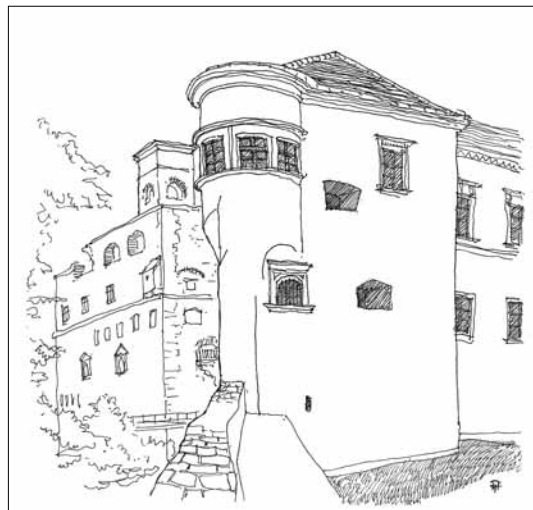
A Rákócziak városa, Sárospatak szubjektív visszpillantás egy könyv születésére

K. PINTÉR TAMÁS

2007. szeptemberében Sárospatak fogadta be az Országos Műemléki Konferenciát, itt gyűltek össze a szakma és az örökségvédelemre figyelő szervezetek képviselői. Magam is készültem a városban egy külön programra, de az végül is elmaradt, ezért hasznos időtöltést keresve a várba indultam. Ott, az udvarban a Vörös Toronnyal szemben a lépcső felső fokáról találtam jó nézőpontot, hogy egy jellegzetes képet rajzoljak a könyvembe. Meleg nyárutói nap volt, ezért a fűmínt az árka árnyékában helyeztem el. A város más helyszínein zajló műemlékes program miatt senki sem zavart, nyugodtan rajzolhattam a környezetben, miközben a szobor töredékek és a koryok történeté rendeződtek bennem. A munka előrehaladtával egyszer az igazgatónő hangját hallottam meg, aki a rajzaimat megismerve egy, a Patak értékeit bemutató nagyobb feladattal bízott meg. Így esett, hogy egy cívisvárosi kolleganóval tervezett városnézés helyett Patak rejtett szépségeit fedezhettem fel.

Dankó Kata igazgató asszony 2008-ban, a reneszánsz emlékévkben Sárospatak korabeli értékeit bemutató könyvet tervezett a múzeum kiadványainak sorozatában. A könyv egyúttal a vár lovagtermében, az Öregpalotában tartott utolsó kuruc országgyűlés 300. évfordulójának is emléket kívánt állítani.

A programot a vár és jellegzetes részei mellett a múzeumban kiállított építészeti és szobrászati töredékek adták. Aztán a rajzolás ideje alatt lépésről-lépésre nőtt a feladat, végül kiterjedt az egész város történeti értékeire, a katolikus és a református temp-

lomra és a kollégium együttesére is. A rajzokat az egyes témák alapos megismerését követően a hitelesség igényével szándékoztam megfogalmazni. Csaknem végig dolgoztam az alkotó magányában, miközben a kisváros életébe is belepillanthattam és több érdekes helybelivel találkoztam. Tőlük jóízű történeteket hallottam, ám az igazi ízeket a Bodrog túlsópartján álló Vár fogadó és a borozók tartogatták. Így a történeti- kulturális ismeretek kiegészültek a Patakra oly jellemző gasztronómiai gazdagsággal, amelyet a változatos halételek és a Tokaj-hegylajai borok adtak. ■

A könyvet a MNM Rákóczi Múzeuma adta ki a Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei sorozatban.

Nálunk ilyen is van!

SZIGETHY BALÁZS

A Soproni Területfejlesztési Szabadegyetem első szemeszterére 2006 tavaszán került sor a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft. munkatársai, *Kozma Adrienn*, *Győrffy Gábor* és *Visi András* kezdeményezésére, amelynek szervezését a Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Gazdaságtani Intézet karolta fel a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács támogatásával. Ennyi név láttán tudható, hogy igazi példaértékű összefogásról van itt szó, így a területfejlesztési szabadegyetem immár a hetedik szemeszterét éli, és az oktatókból, kutatókból, tudományos munkatársakból és hallgatókból álló szellemi műhely, a Soproni Regionális Tudományi Műhely töretlen lelkesedésének köszönhetően a leendő félévekben további színvonalas előadások és viták eredményivel gazdagodhatunk.

A szervezők célul tűzték ki, hogy a régiógazdaságtan szakirányos hallgatók bevonásával az egyetemi polgárság és a soproni lakosság számára és fejlődésére mindenki számára látogatható, szakmai alapokon nyugvó, előremutató, alaposan kidolgozott tematika szerint haladó előadásorozatot tart neves előadók, szakértők közreműködésével. Az eddigi csaknem harminc alkalom és mintegy száz előadó önmagában is beszédes adat.

Az előadásokon legtöbbször irodánk munkatársai is részt vesznek, hiszen a régió- és városfejlesztés egyik korántsem elhanyagolható vetülete az örökségvédelem. Az egyébként minden területet (pl. épített környezet, műemlékvédelem, környezetvédelem, közlekedés, infrastruktúra, ipari fejlesztések,

egészségügy, társadalomszociológia) érintő témák közül legutoljára Fenntartható városfejlesztés – környezettudatosság és kortárs építészet a 21. században címmel hallhattunk előadást *Beliczay Erzsébet* építész, a Levegő Munkacsoport elnökhelyettese, *Medgyasszay Péter* építész, a Független Ökológiai Központ munkatársa és *Börcsök László* építész, a Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar oktatója jóvoltából.

Módszeresen végighaladtunk a földhasználat, az energiafelhasználás, a vízgazdálkodás, az építőanyagok felhasználása és a hulladékgyártás témakörein. Megismertünk különböző kutatási projekteket és térségi vizsgálatokat, s így az is kiderült, hogy környezettudatosság terén bizony van még mit tanulni, a magyar társadalom – valószínűleg nagyban a tájékozatlanságnak köszönhetően –, mint oly sok mindenre, erre sem elég felkészült. Megismerkedhettünk a kikötők utópisztikusnak tűnő fejlesztésétől a bányában kialakított design-múzeumon át látványos barnamezős beruházásokig sok követendő, néhol megmosolyogtató, de mindenképpen elgondolkodtató külföldi példával, amelyek szöges ellentétei a kőszegi vagy az ózdi pusztításoknak. Meghallgattuk a Levegő Munkacsoport álláspontját az energia- és erőforráspazarlásról, a kultúra- és tudásnegyedek szükségességéről, az élhető-kreatív-innovatív fogalomhármis fontosságáról és a hatékony állami szabályozás sajnálatos hiányáról. Konklúzióként mindenképpen levonható, hogy elengedhetetlen, hogy a településfejlesztés, az építészet, de mindennapi életünk során is sokkal környezettudatosabb irányba mozduljunk el. Egyszer egy pólón olvastam azt a feliratot, ami manapság a Föld szlogenje is lehetne, hogy „Belőlem csak egy van, nekem vigyáznom kell magamra...” ■

Ünnepélyes Haydn-évnyitó kiállítás Eszterházában

A fertődi Esterházy-kastélyban május 22-én herceg Esterházy Antal köszöntőjével nyílik meg az ESTERHÁZY „FÉNYES” MIKLÓS ÉS TÜNDÉRVILÁGA című kiállítás. A szeptember 30-ig nyitva tartó kiállítást *dr. Hiller István* oktatási és kulturális miniszter nyitja meg. Délután 2 órakor a felújított *Haydn-sétányt* adják át, majd „névadó” következnek: a *batár-jelek avatásával* az Eszterháza nevet kapja vissza a kastély és környéke. Ezen az eseményen *Fülöp Géza* polgármester mond köszöntőt, az avatóbeszédet

dr. Kovács Miklós turisztikai szakállamtitkár tartja. A mai Fertőd város korábbi neve „Fényes” Miklós hercegtől származik, aki a kastély és környezete kiépítésekor nevezte el művét Eszterházában. A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága a történeti területek határaihoz érkező mai útvonalak mentén faragott kőoszlopok állításával jelzi az eredeti határokat. A szimbolikus határkijelölés az ideérkezőket emlékezteti arra, hogy az egykori hercegi „tündérvilág” területére lépnek. ■

Kitüntetések

Az idei Műemléki Világnapon *dr. Hiller István* oktatási és kulturális miniszter

■ A Műemlékvédelemért FORSTER GYULA-díjat adományozta:

Baliga Kornél Ferenczi Noémi-, Podmaniczky- és Europa Nostra-díjas építésznek, belső építésznek a hazai műemlék-helyreállítások területén végzett 25 éves meghatározó jelentőségű és egyedi tevékenységét elismerve.

Arnóth Ádám okleveles építészmérnöknek, műemlék-felügyeleti és tervtanácsi munkájának magas szintű művelése, a műemlékvédelem szakmai színvonalának emelése és széleskörű elfogadottsága érdekében végzett tevékenységének elismeréseként.

Németh István okleveles építészmérnöknek Vas megye gazdag műemlékállományának hiteles és magas szinten történő megőrzése érdekében tervezőépítészként és főépítészként kifejtett eredményes és példaértékű munkásságáért.

■ Régészeti örökségért SCHÖNVISNER ISTVÁN-díj-at kapott:

Dr. Pálóczi Horváth András kandidátus, tanszékvezető egyetemi tanár, a középkori Magyarország keleti eredetű nemzetiiségeinek régészeti és történeti kutatásában, a középkori környezetregészet modern módszereinek meghonosításában, illetve az új régész generációk oktatásában betöltött meghatározó szerepéért.

Dr. Zsidi Paula régész, az Aquincumi Múzeum igazgatója, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgató-helyettese, Aquincum polgárváros kutatásában, tudományos feldolgozásában, a BTM hatalmas volumenű megelőző feltárásainak megszervezésében, a fiatal szakemberek pályára állításában, az Aquincumi Múzeum irányításában elért kiemelkedő eredményeiért.

■ *Dr. Hiller István miniszter a Műemlékvédelemért FORSTER GYULA-Emlékérm*et adományozta

A *Csepeli Munkásotthon Alapítvány*nak a fővárosi védettséggű Csepeli Munkásotthon szecessziós színházterme szakszerű, igényes felújításának kezdeményezéséért és megvalósításáért.

*Lánczi András*nak a magyarországi víztornyok védelme, felmérése, dokumentálása és széles körben történő ismertté tétele érdekében kifejtett alapos és kitaró munkájának elismeréseként.

A *Pannonbalmi Főapátság*nak a Bencés főapátság épületegyüttesének három évtizede folyamatosan tartó felújítása, fejlesztése során a műemléki értékek iránt tanúsított érzékenységeért, valamint a modern építészeti alkotásoknak a műemléki együttesel harmonikus egységet alkotó kialakításáért.

Szentgáli Ádám okl. villamosmérnöknek és

Holakovszky László okl. gépészmérnöknek, a történeti romemlékek virtuális rekonstrukcióinak a rommaradványokra szerkesztve történő bemutatását lehetővé tevő eszközöknek, a kronoszkópnak a kifejlesztéséért megosztva.

Tóth Tibor berekböszörményi református lelkésznek a gondjaira bízott egyházi műemléképületek példát mutató menedzseléséért.

■ A Régészeti örökségért SCHÖNVISNER ISTVÁN-Emlékérmet adományozta

Baráz Csaba mineralógusnak, a Bükki Nemzeti Park Igazgatósága oktatási szakreferensének az Európában is egyedülálló kaptárkövek kialakulásának kutatása és kulturális fontosságának tudatosítása, az őskori és középkori várkutatás, valamint a Bükk-vidék egyéb kulturális örökségeinek felmérése, feltárása és népszerűsítése terén szerzett elévülhetetlen érdemeiért.

Dr. Kaposvári Gyöngyi irodalomtörténésznek, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága igazgató-helyettesének a megye kulturális örökségi értékeinek megóvásában, látogatottságuk növelésében és széles körben történő megismertetésükben játszott kiemelkedő múzeumpedagógiai és szervezői tevékenységéért.

König Frigyes DLA festőművésznek, egyetemi tanárnak, a Magyar Képzőművészeti Egyetem rektorának a kulturális örökség emlékeinek a képzőművészeti eszközeivel történő bemutatásáért és a nagyközönséget vonzó, könnyen befogadható módon történő közvetítéséért.

Pálffy Sándor restaurátornak, a Laczkó Dezső Múzeum munkatársának Veszprém megye régészeti leltéreiinek lelkiismeretes figyelemmel kíséréséért, rendszeres állapotjelentések készítéséért, és az ott található emléktárgyak megőrzésében játszott szerepéért.

Dr. Mezős Tamás, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke *Dercsényi Dezső Sajtódíjat* adományoz *Gál Ildikó*nak, az Inforádió szerkesztő-riporterének.

A Műemléki Világnap alkalmával ICOMOS-díjat kapott

- a Budapest, margitszigeti domonkos kolostor maradványainak gondos helyreállításáért és rombemutatásáért;
- a Budapest VI. ker. Terézváros, Jókai utca 6. irodaépület megőrzéséért és gondos helyreállításáért;
- a Fővárosi Állat- és Növénykert az évtizedek óta folyó kiemelkedő színvonalú műemlék-helyreállítási, karbantartási munkáiért;

Az ICOMOS Műemlékvédelmi Citrom-díjra érdemesítette:

- a Budapest I. kerületi Várkertbazárt – az évtizedek óta tartó elhanyagoltságáért, felújításának és hasznosításának elmaradásáért,
- a Kaposvár, Zárda utca 8. számú épületet – a szakszerűtlen helyreállításáért,
- a Kisterenyeyi fűtőház – védett épületének tartós elhanyagoltságáért és lebontásáért – mindazokat, akik illetve érzik magukat

Egy műemlékvédő újságíró

Sajtódíj – 2009

NAGY ZOLTÁN

Tiszta tekintetű, mosolygós fiatalasszonynak ítélték oda az idén a Dercsényi Dezső Sajtódíjat. Rádiós. Az INFO rádió szerkesztő-riportere. *Gál Ildikó*nak hívják. Ezúttal nem várakról, régészeti leletekről, izgalmas eseményekről, hanem magáról és munkájáról beszél.

– Az INFO rádióban egész napos műsorstruktúráján belül mindennel foglalkozunk, bel- és külpolitikával, gazdasággal, művészetekkel, építészettel, örökségvédelemmel... Egyszer rám osztottak egy ilyen témát, ha jól emlékszem, egy műemlékvédelmi tudósítást kellett készítenem, aztán egyre több megbízást kaptam, hogy készítsek interjúkat, háttéranyagokat örökségvédelmi témákban, vagy éppen menjek el egy ilyen konferenciára. Hat év óta tart ez a kapcsolat, s nagyon a szívemhez nőtt. Fontos területnek tartom, amire oda kell figyelni. Hogy mi kelti fel az emberek figyelmét leginkább? A régészet inkább, mert egy-egy lelett előkerülése mindig felhívja a figyelmet magára, az mindig érdekes, arra jobban odafigyel a hallgató. A műemlékvédelemről meg hosszabban, elemzőbben lehet beszélni. Sok interjút, riportot készítettem az elmúlt hat év alatt. Például várakról, kastélyokról is, de az is izgalmas, amikor – mondjuk egy autópálya építésekor –

olyan régészeti leletekre bukkannak, amelyekre senki nem számított. Hihetetlen élmény egy ilyen, több ezer éves lelett előkerülése, ez maga a történelem.

Hogy mit szeretek? Például a várakat. Egyik kedvencem a siklósi vár, de örülök annak is, hogy nő az érdeklődő – és tehető – emberek figyelmé a kastélyok iránt, s egyre több olyan kezdeményezésről tudunk, hogy magánemberek pályázatokkal, önerőből, ilyen-olyan támogatással megpróbálnak helyreállítani, és ha lehet, korabeli bútorokkal berendezni egy-egy kastélyt. Ahhoz, hogy ezek az egykor gyönyörű épületek, vagy éppen a várak régi fényükben ragyogjanak, nemcsak sok pénz, hanem igen sok idő is kell.

Szívemhez közel áll a nagytétényi kastély, de szeretem a pápai Esterházy-kastélyt is, s a történelmi levegőjű romantikus gödöllői királyi kastélyt. Látom, hogy példaszerűen újítták fel, akárcsak a fertődi Esterházy-kastélyt, amelynek helyreállítása most, a Haydn-évforduló kapcsán, reméljük, felgyorsul. ■

Akinek halálhírét keltik...

2009. április 17-én a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. vendégül láthatta a KÖH konferenciáját.

Legnagyobb döbbenetünkre a KÖH Örökség című, áprilisi lapjának első, szerkesztői oldalán, egy kétségkívül szívhez szóló gyászbeszéd keretében, de bizony elsirattak bennünket. Pedig ezt a konferenciát mi nem temetésnek gondoltuk, sőt épp ellenkezőleg, át akartuk vezetni vendégeinket azon a csak most látható „időkapun”, ahol a múlt, a jelenben látatja a jövőt.

Hozzáértő, a Zsolnay nevet, a Zsolnay legendát különösen értő, és érző szakemberek számára akartuk bemutatni azt a folyamatot, ahogy egy 156 éves hungaricum éppen az életben maradása miatt, de a hagyományainak megőrzése mellett modernizálódik. Persze tudjuk, hogy mindez kockázatos, mi több, akár „halálos” veszélyekkel is járhat, és éppen ezek kizárása érdekében kértünk és kaptunk nagyon fontos segítséget a KÖH szakembereitől a konferencián, de az előtt is, azután is, mondhatni folyamatosan. Ezúton is, hangsúlyosan szeretném mindent megköszönni.

Tudjuk, hogy a Zsolnay érinti, érdeklí az embereket, hozzászoktunk, hogy az érte való jószándékú aggodás olykor alap nélküli véleményeket is szül. Mégis szeretném ha mindenki tudná, hogy ma a Zsolnay újkori történelmének legaktívabb korát éli, tervez, épít, új üzletágakat reorganizál, új pia-

cokat nyit, és sok év után tavaly már az üzleti eredménye is pozitív lett.

A Zsolnay nagyon büszke a múltjára és harcol a jelenével, hogy a jövőben is az lehessen. Mind ezért ma egyszerre nagyon sokféle dolgot kell jól csinálnunk. Legrövidebben talán úgy lehetne összefoglalni, hogy fejlesztjük az ipari termelésünket annak érdekében, hogy finanszírozhassuk azokat a művészeti csodáinkat, amelyeket aztán hazai pályán, Európa Kulturális Fővárosának szívében mutatunk majd be a nagyvilágnak. Mindettől pedig azt várjuk, hogy a Zsolnay ismét világmárka lesz mint régen, és nem csak itthon, mint most.

Zsolnay Vilmos elvitte a világnak bemutatni a remekait. Jövőre a Zsolnay Európa kulturális életének centruma lesz, és a világ jön ide, hogy megnézze azokat a remekeket, amiken most dolgozunk. Biztos vagyok benne, hogy Zsolnay Vilmos – ha tehetné – büszkén és boldogan szignózná ezt az üzleti-művészeti programot. Így talán érthető, hogy mi itt a városban és a gyárban ugyanezt inkább gondoljuk (újjá) születési anyakönyvi kivonatnak, semmint halotti bizonyítványnak, és igazolni fogjuk az igazságot, hogy:

akinek halálhírét keltik, az hosszú életű lesz ezen a földön.

Péterné Marosy Katalin
Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt.
vezérgazgató

Az örökség védői voltak

ÉRI ISTVÁN

A múzeumok műtárgyainak konzerválásával, restaurálásával, illetve a világörökség műemlékeinek védelmével foglalkozó két kiváló angol szakember emlékét szeretnénk felidézni. *Harold Jones Plenderleith* (1898-1997) az első, míg *Bernard Feilden* (1919-2008) a másik szakterület világszerte elismert egyénisége volt.

H.J. Plenderleith 1923-ban szerzett vegyész doktort. 1924-ben lépett be a British Múzeumba, ahol lehetősége volt az évek során a korszerű kémiai és radiológiai eljárások kidolgozására és alkalmazására. Munkájával forradalmasította a régészeti tárgyak vizsgálatának, konzerválásának módszereit. Részt vett a 20. század csaknem minden jelentős ásatásán, és szakértői tanácsával segítette a leletek megóvását. Alapító igazgatója volt az 1959-71-ig Rómában működő ICCROM-nak (International Centre for Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property).

Plenderleith a múzeumi tárgyak sorsára tette fel az életét. Szakmai tapasztalatait számos cikkben és tankönyvként használt könyvében – *The Conservation of Antiquities and Works of Art* (1956) foglalta össze. A 60-as években látogatott először Magyarországra szabadsága idején. Szakemberként a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ megalakulása után észrevételeivel, személyes kapcsolattartással járult hozzá az intézmény munkájához. 1997-ben, 99 éves korában halt meg.

H. Plenderleith-t néhány év múlva, 1977-1981 között az ICCROM igazgatói székében Bernard Feilden követte. Feilden az első világháború után,

1919-ben született, és a London University építészeti szakán tanult. Egyetemi tanulmányait a második világháború után fejezte be. Műemléki épület-helyreállítással foglalkozott, és részt vett a 20. század második felének csaknem minden jelentős műemléki helyreállításában a Norwich-i és a York-i katedrálisoktól, a jeruzsálemi Al-Aksza mecseten keresztül a pekingi Tiltott Városig. 1974-1994-ig állandó előadóként működött az ICCROM-ban, amit négyéves ottani igazgatósága sem szakított meg. 1982-ben adták ki könyvét *Conservation of Historic Buildings* címmel.

Bernard Feilden meghívott vendége volt az 1978-as veszprémi nemzetközi restaurátor szemináriumnak. Előadása: *Az ICCROM törekvései a restaurálás alapelveinek egységesítésére*, összefoglalta a századvég múzeumi szakembereinek feladatait és gyakorlati kérdésekkel is foglalkozott.

„Azok a korszerű elvek, amelyeken a restaurátori beavatkozások megszervezése és alkalmazása alapszik, több évszázados filozófiai, esztétikai és technikai fejlődés mentek keresztül. A műemlékek, a képző- és iparművészeti tárgyak restaurálásának problémái egyáltalán nem egyszerűek. Még az ürrepülés és az atom technikáját kidolgozó tudományosan fejlett korban is nehézségeket okoz a lokális környezet problémáinak megoldása, a pusztulás megelőzése. Csak a pusztulás és romlás mechanizmusainak felismerése után fejleszthetjük tovább a restaurálási módszereket, hogy kulturális örökségünket továbbadjuk az eljövendő generációknak” – mondta, és szavai napjainkon túl is érvényesek.

Sir Bernard Feilden 2008. november 19-én 89 éves korában távozott az élők sorából. ■

Borozó Budapest

címmel jelent meg *Búza Péter* író és helytörténész újabb művelődéstörténeti könyve a bor fővárosi történetéről, kultúrájáról. Egykor szőlők koszorúja övezte Budapestet, a jobbparti város azóta sűrűn beépült hegyvonulatait éppen úgy, mint a pesti síkság határát – egészen a filoxeravész végzetes pusztításáig, azaz a 19. század végéig. A mai főváros volt a központja a pezsgő gyártásának meg a fröccshöz oly nélkülözhetetlen szikvíznek, s egyúttal a bor hazai és külföldi forgalmazásának is. A Mesél a város sorozat harmadik kötetét – a Holnap Kiadó gazdagon illusztrált kulturális kiadványát –, a *Borozó Budapest* ajánljuk mindenkinek, aki szereti a legnemesebb italt, s aki ebben a szerepben, polgárként kíváncsi örökségére s önmagára.

Megkezdődtek...

Megkezdődtek az idei Kulturális Örökség Napjai szervezési munkálatai. Jóllehet a szeptember 19-20-i ingyenes épületlátogató hétvége központi témája a *Szakkralis terek* (templomok, kolostorok, zsinagógák, kápolnák, imaházak, kálváriák, kegyhelyek, búcsújáróhelyek, sztúpák) lesznek, minden egyéb érdekes helyszín jelentkezését is szívesen látják a szervezők. Külön figyelmet szentelünk a társasházak, műszaki emlékek, várak, kastélyok, kúriák, természeti értékek bemutatására.

Sajátos kapcsolódások színtere lesz a 2009-es év: országos megnyitó ünnepségünk Pécsen, a Cella Septichorában lesz, ami az Európa Kulturális Fővárosa felvezető évének egyik eseményének ígérkezik, ekkor rendezik a *Szakkralis Művészetek Hétét*, a *Templomok Éjszakáját*, és a *Kultúrbázisok éjjel-nappal* programjait is. Lehetőség nyílik a kortárs építészek bemutatkozására, a *Magyarázom a házam* keretein belül.

Jelentkezés folyamatosan nyár végéig a www.oroksegnapok.hu honlapon keresztül, vagy postai úton.

Nemzeti koordinátor: *Kertész Margit* (margit.kertesz@koh.hu) Tel: 06-1/224-55-86, mobil: 06-30/520-46-05

*

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal várja azoknak az építészeknek a jelentkezését, akik a *Kulturális Örökség Napjai* keretében (szeptember 19-20. szombat-vasárnap) az érdeklődő nagyközönségnek betekintést nyújtanának, és ismertetéssel szolgálnának a saját maguk által tervezett épületről.

Ezek az összejövetelek minden bizonnyal jól szolgálnak a modern építészet elfogadását, a tervező művész gondolatainak kifejtését, közvetítenék az épülethasználók véleményét és kívánságait, a lakók szempontjait, a település érdekeit. (KM)

Hírek, események

Műemlékek és Múzeumok tűzvédelme és tűzbiztonsága címmel tartott nemzetközi konferenciát az EUSAS (European Society for Automatic for Alarm-Systems) európai nonprofit szervezet április végén Budapesten.

2009 az urbanisztika éve

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kar Urbanisztika Tanszéke idén 80 éves. Az évforduló alkalmával ebben az évben több, az urbanisztika iránt érdeklődőket érintő programmal, kiállítással és pályázattal szeretné a Tanszék megszólítani a szakmát, és szeretnék „megvitatni az urbanisztika jövőjét” illető kérdéseket“.

Képszínházunk bemutatja

Ezzel a címmel nyílt meg a KÖH Pincegalériájában *Kovács Olivérnek*, a Klubrádió szerkesztő-riporterének május végéig látogatható fotókiállítása.

A műemlékek, a régészet, a műtárgyvédelem iránt érdeklődők, akik hallgatják a Klubrádió Közkincs műsorát, jól ismerhetik Kovács Olivér nevét és hangját, akik pedig figyelemmel kísérik a KÖH honlapját, jól tudják, hogy a Közkincs riportjaihoz időről időre fényképek is készülnek. A riportert fényképezőgépe kíséri felfedező útjaira. Az illusztráció, a dokumentálás, a gondolatébresztés kedvéért, vagy csak a fotográfus öröme. Ez a képi látásmód, a fényképezés iránti érdeklődés is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Geocaching támogatásával, a riportert munkájával létrejöhessen a muemlekek.hu játék és website Magyarország örökségállományának széleskörű megismertetésére, a civil érdeklődés felkeltésére. A Pincegaléria tárlata a máskor szavakkal fogalmazó riportert, újságíró fotográfiáinak ad most otthont. Olyanoknak, amelyek alkotójuk reménye szerint önmagukban is érzéseket, történeteket mesélnek el. Ezúttal szavak nélkül.

A kiállítást *Hack Róbert* fotóművész értő, kedves méltatása vezette be. (KÖH)

Kreatív várostervezés

AHeti Válasz szervezésében, a Magyar Urbanisztikai Társaság szakmai támogatásával, ezzel a címmel tartottak konferenciát a MÚPÁ-ban április 28-án az „élhető, izgalmas és versenyképes” nagyváros(ok), de főleg Budapest urbanisztikai gondjairól.

Nemcsak a résztvevő magyar építészek: *Zoboki Gábor*, *Beleznyay Éva*, *Cselovszki Zoltán*, *Finta József*, *Gauder Péter*, hanem az ingatlanfejlesztők is feltették azt a kérdést, hogy mit kell tennünk a mára ellehetetlenült, nehezen működő főváros és a túlszűfolt nagyvárosaink élhetőbbé, szerethetőbbé és otthonosabb lakóhellyé alakítása érdekében? Mi a teendője az építészeknek, a városrendezőnek, s mit tehet az „ingatlanos”. Többen – *Lukovich Tamás*, *Gilles de Mont-Marin*, aki a párizsi „Rive Gauche” fejlesztési projekt igazgatója – külföldi példákkal igazolták, hogy még egy nagyvárost sem lehetetlen barátságos helyé „varázsolni“.

A szervezők bevezetőben megfogalmazott kérdéseire, jelesül: mi akadályozza Budapest kibontakozását? Melyek lehetnek a magyar főváros kitérés pontjai? Hogyan lehet közösségi tereket, új városközpontokat, újraértelmezett történelmi városrészeket létrehozni? – izgalmas válaszok (is) születtek. A konferencia célja egyrészt, hogy párbeszédet kezdeményezzen a várostervezéshez és fejlesztéshez kapcsolódó különböző szakmák, műhelyek, szervezetek között, másrészt a széles körű médiatámogatás segítségével az átlagember figyelmét is rá kívánja irányítani az élhető környezettel kapcsolatos aktuális kérdésekre, a formálódó vagy éppen hiányzó Budapest víziókra.

(A fontosabb, s a műemlékvédelmet is érintő kérdésekre következő számunkban visszatérünk.)

